

CONTRIBUȚII PRIVITOARE LA VIAȚA ȘI ACTIVITATEA LUI IENĂCHIȚĂ VĂCĂRESCU

Eugenia Dima*

Cunoscut și apreciat în epoca sa, Ienăchiță Văcărescu apare astăzi ca o personalitate ale cărei multiple preocupări continuă încă să fie dezvăluite, pe măsura aprofundării cercetărilor filologice și istorice, relevându-se noi laturi ale activității sale. Politician patriot, diplomat lucid și abil, a jucat un rol politic deosebit în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, ocupând funcțiile de mare paharnic, mare spătar, mare vornic, caimacam (Rădulescu 1974) și a contribuit cu finețea și abilitatea recunoscute la soluționarea unor stări conflictuale în relațiile Țării Românești cu Turcia, Rusia, Austria.

Activitatea sa culturală a fost fundamentată pe o solidă educație care cuprindea pregătirea în diverse domenii științifice, filosofice, istorice, pe studiul limbilor greacă, latină, turcă, italiană, germană și franceză, a căror cunoaștere și-o perfecționează mereu prin călătorii și lecturi numeroase.

În afară de activitatea politică și diplomatică, Ienăchiță a fost și un cărturar de vază, rămânând în istoria noastră culturală prin lucrările sale de gramatician, istoric, lexicograf, poet. I se cunosc opere de importanță deosebită pentru acea vreme, cum sunt *Observații sau băgări de seamă asupra regulelor și orânduielelor gramaticii rumânești*, publicată la Râmnic în 1787 și reeditată la Viena în același an, *Istoria preaputernicilor împărați otomani*, păstrată în manuscris, neterminată, care a fost cercetată mai mult sub aspectul informației istorice cuprinse în text și mai puțin din punct de vedere lingvistic, precum și *Dicționarele român-grec/grec-român și român-turc/turc-român*, rămase de asemenea în manuscris, despre care Andrei Nestorescu a făcut o amplă prezentare (Nestorescu 1969: 51–63).

De curând, N. A. Ursu a dezvăluit o latură inedită a activității lui, și anume aceea de traducător al unui fragment din *Prescurtare de logică după Aristotel* (*Επίτομος Λογική κατ' Αριστοτέλην*), aparținând învățatului grec Vikentios Damodos (1700–1752), apărută postum la Veneția, în anul 1759 (Ursu 2002: 238–242). Traducerea românească s-a păstrat în ms. 4768 de la BAR (Ștrempele 1992: 114).

În lucrarea de față ne vom ocupa de stabilirea paternității lui Ienăchiță Văcărescu pentru unele texte anonime, precum și de unele aspecte legate de activitatea poetică sau de viața cărturarului.

---

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

1. Alexandru Ipsilante intenționa, încă din 1774, să dea un cod de legi care să fie util „lăcuitorilor nu numai pentru buna petrecere, ci și pentru cinstea lor” (Prav., 5), însă, după cum precizează editorii din 1957, Poarta s-a opus promulgării acestuia, dar „încet, încet, efectul tratatului de la Kúciúk-Kainargi a început să se simtă. Rusia își va fi exercitat dreptul de intervenție în favoarea noastră. Turcia peste câțiva ani a trebuit să cedeze, iar Ipsilante a putut să publice pravila” (Prav., 10). Acest domnitor fanariot a avut prilejul să cunoască bine cutumele și legile după care funcționa sistemul judiciar, și lipsurile acestuia, fiind mai mulți ani domnitor în Țara Românească și Moldova (*Documente 1956: 494–495*).

Ienăchiță Văcărescu s-a bucurat de prețuire și încredere din partea domnitorului Alexandru Ipsilanti care l-a numit vel spătar între 1779–1781 (Rădulescu 1974) și l-a însărcinat să participe la alcătuirea codului de legi, publicat la 1780, sub numele de *Pravilniceasca Condică*. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea atribuțiile marelui spătar erau de poliție, judecarea pricinilor, dar și de justiție penală, așa încât Ienăchiță era îndreptățit să participe la elaborarea unui cod de legi. Din colectivul de editori care a republicat în anul 1957 ediția acestui cod de legi, în majoritate juriști, îl remarcăm pe eminentul filolog Vasile Grecu. În mod cert, acestuia i se datorează comentariile lingvistice și filologice din paragrafele *Deosibiri dintre textele românesc și grecesc* (p. 10–13), *Care dintre cele două texte a fost întocmit mai întâi* (p. 13–14), precum și *Izvoarele pravilei* (p. 14–16). Vasile Grecu semnaleză deosebiri între textul grecesc și versiunea românească, observând numărul mare de cuvinte românești incluse în redactarea greacă. Acesta concluzionează că redactarea va fi fost făcută întâi în limba română, ulterior tradusă în grecește, și apreciază că autorii codului aveau serioase cunoștințe juridice, cunoscând și lucrări occidentale aparținând lui Montesquieu și Beccaria.

Din analiza lingvistică și textologică întreprinse asupra textului românesc din *Pravilniceasca Condică*, prin analiză contrastivă, am constatat, numeroase concordanțe cu limba altor scrieri ale lui Ienăchiță Văcărescu: *Hatșeriful Sultanului Selim*, *Gramatica*, traducerea în limba română a fragmentului din *Prescurtare de logică după Aristotel*, păstrat în ms. 4768 de la BAR, *Istoria preaputernicilor împărați otomani*¹.

Forme vechi și regionale (sudice)

Fonetică

- nu s-a produs trecerea lui *ă* la *u* în *mulțami*, *mulțamit*: 68, 98 Prav.; 13^r, Hat.2; 63^v Ist.1; 99^r, 19^r, Ist.2.
- păstrarea lui *ă* în *lăcui*, *lăcuitori*: 84, 86 Prav.; 6 Gram.; 3^r, 6^r, 9^v, 10^r, 12^r, 14^r Hat.2.

¹ Pentru textul gramaticii am utilizat ediția Cîrstoiu 1982: 85–180, citând pagina din original. Manuscrisele care conțin istoria lui Ienăchiță au numerotarea paginilor astfel: partea întâi (Ist.1) are filele de la 1 la 68^r; partea a doua (Ist.2) este numerotată în continuare, de la 69^v la 101^v, apoi se reia numerotarea, de la 1 la 50^r.

- *ă* a trecut la *â* în *râdica*: 90 Prav.; 6^v Hat.2.
- trecerea lui *u* la *o* în *coprinde*: 94, 98, 110, 114 Prav.; 8^v, 15^r Log.; 6, 33 Gram.; 10^r, Ist.1; 79^v, 14^r, 34^r, 37^r Ist.2, caracteristică graiurilor sudice.
- formele vechi: *adăoga* 56 Prav., *adăogire* 94 Prav.; 8^f Hat.2, *răotate* 64, 96 Prav., 3^f, Hat.2.
- *e* velarizat: *dăstul*: 116 Prav.; *dăocamdată* 60^v Ist.1; *dăstoinic* 11 Gram.; *dăodată* 48^f Ist.2; *dîn* 17 Gram.; *după* „de pe” 42^v Ist.2; *pântru* 10 Gram., 78^f Ist.2.
- formele vechi *obicinui*, *obicinuit*: 82, 90 Prav.; 9^v Hat.2; 53^v Ist.1, 78^f Ist.2.
- păstrarea lui *h* în *pohti*: 102 Prav.; 6 Gram.; 28^f, 61^v Ist.1; 3^f, 8^f Ist.2.
- proteza lui *h* în *hrăpi*, *hrăpire*: 78, 154 Prav.; 27^v, 90^r Ist.2.
- pluralul *picere*: 64 Prav.; 136, 140 Gram.; 16^v, 32^r Ist.2.
- păstrarea hiatului *-ă-u-* în *înălăuntru*: 50, 144 Prav.; 4^f, 10^f Hat.2; 5^v Ist.2.
- păstrarea hiatului *-e-i-* în *strein*: 92, 108, 132, 142 Prav.; 7 Gram.; 5^f Hat.2.

Inovații

- *ă* > *o* în *folos*: 94 Prav.; 11^f Hat.2; 11 Gram.; 53^r Ist.1; 9^f Ist.2.
- *e* (*i*) sincopat în *drept*, *dreptate*: 76, 90 Prav.; 2^r, 3^r, 4^v Hat.2; 10^r, 48^v Ist.1; 3^v, 18^v Ist.2.
- *o* > *u* în *poruncă*, *porunci*: 110 Prav.; 1^f, 1^v, 4^v Hat.2.
- *ğ* > *j* în: *neajungere* 122, *județe* 68, 84, *judeca* 80 Prav.; *încunjurând* 5^f Ist.2.

Morfologie

- forme pronominale specifice limbii vechi sau graiurilor sudice: *fieșcare* 42, 92, 124, 132 Prav., 55 Gram.; *fieșcăruia* 80, 104 Prav.; *oareșcare* 146 Prav., 41^f Ist.1; *sineși* 148 Prav.; *sineș* 5^f, 11^{bisv} Log.
- Demonstrativele feminine au la genitiv-dativ formele: *aceștii*: *aceștii drepte* 106 Prav.; *aceștii învredniciri* 1, *aceștii mirări* 6, cf. 44, 113 Gram.; *aceștii cetăți* 13^r, *aceștii mărite puteri* 48^v Ist.1; *sunt asemenea aceștia* 59 Gram.; *acei* 2, 23 Gram.; *cei* 133 Gram., 3^r Ist.1; *aceiia* 28^v Ist.1.
- La perfectul compus la pers. 3 sg. se folosește în mod curent forma de auxiliar de la pers. 3 pl. *au*, care este o caracteristică a limbii vechi și populare: *urmând hrisovului domnesc ce s-au făcut pentru aceasta* 108, *cum mai sus s-au arătat* 120 Prav.; *au tălmăcit Anthologhiul* 8 Gram.; *acea cumpărătoare a oilor cu acest feli de mijloc, măcar că s-au iertat* 9^f Hat.2; *s-au făcut mare sfat* 43^f Ist.2.
- pronumele relativ *care* acordat: *carii* 124, 138 Prav.; *carele*, *careia*, *carii* 48 Gram.; *carele* 10^f Ist.2.
- conjuncția *i* „și”: 90, 112 Prav., 3^f Hat.2.

Inovații

- formele variabile acordate ale articolului genitival: *puterea stăpânitorului al fieșcare politii* 82, *moștenitor pe ale mortului* 104, *bătrâni ai satului* 112,

oameni de-ai lor 152, *într-aceste zile ale Paștelui* 154 Prav.; *craiu al nostru* 3 Gram.; *steaguri ale halifilor* 5^v, *succesor al său* 6^v Ist.1; *al treilea rând* 6^v, *spatar al țării* 9^f Ist.2.

- pronumele relativ *care* invariabil: *întru care aceste zile* 154 Prav.; *prin care luă Căpcea* 30^v Ist.1.

Lexic specific limbii vechi, împrumuturi și derivate neologice²:

- *alișveriș* s. n. „afacere”, 118 *alișverișuri* 88, 122, 128 Prav.; *alișveriș* 42^v Ist.2.
- *apelație* s. f. „apel”, 48, 54, 66, 68 90 Prav.; 1^v, 4^v, 11^f Log.
- *chivernisitor* s. m. „administrator; cărmuitor”, 108 Prav.; 12^v Ist.1.
- *clironomie* s. f. 106 Prav.; 5^v Hat.2.
- *dăjdie* s. f. 154 Prav.; *dajde* 3 Gram.; 11^v Hat.2.
- *dvornic* s. m. = vornic 90 Prav.; *dvornec* 29^v Ist.2.
- *griji* vb. 76 Prav.; 11^v Hat.2; 68^r Ist.1; 31^r Ist.2.
- *havaet* s. n. 78, 142 Prav.; *avaeturi* 8^v Hat.2.
- *ipolipsis* subst. „considerație; demnitate, rang”, 112, 122 Prav.; 12^f, 22^f, 56^v, 61^v Ist.1; 96^f, 18^v Ist.2.
- *mazil* s. m., adj. 48 Prav.; *mazil* 8^v Hat.2.
- *mumbașir* s. m. 68 Prav., *mumbașăr* 80 Prav.; *mumbașir* 4^f 9^f 10^f Hat.2.
- *oblăduitori* s. m. sg. 130 Prav.; *oblăduitor* 29^f Ist.1.
- *pârâș* s. m. 48, 56, 64, 68 Prav.; 83 Gram.; 2^f, 2^v Hat.2.
- *poliție* s. f. „oraș”, 82 Prav.; 4, 34 Gram.
- *priveleghiu* s. n. = *privilegiu* 100, 108, 132 Prav.; 13^v Hat.2; 22^v, 37^v Ist.1; 78^v, 22^v Ist.2.
- *singurefsi* vb. „a pune la adăpost, a proteja”, 138 Prav.; 65^r Ist.1.
- *tăgădui* vb. 60, 122, Prav.; 98^v Ist.2.
- *tacrir* s. n. „interogatoriu”, 56 Prav.; 42^f Ist.2.
- *volnicie* s. f. 62, 74, 76, 86, 150 Prav.; 11^v Hat.2.
- *zătici* vb. 68, 128, 134 Prav.; 11^v Hat.2.

Sensuri

- *curgere* s. f. „desfășurare, derulare”: *curgerea anilor* 42 Prav.; *să ia știință dă toate curgerile lor* 3^v, *cu mare grabă înștiință curgerea pricinii* 36^f Ist.1.
- *desăvârșit* adv. „deplin, în întregime”: *s-au fost și rădicat desăvârșit* 90 Prav.; *fără regulă dăsăvârșit* 21 Gram.; *fericindu-te desăvârșit de a suferi și a priimi cele împotrivă* 14^f Hat.2; *care ordie desăvârșit socotindu-se dâmpreună și cu oastea serascherilor ei* 79^v, *sunt desăvârșit întâmplării mulțămii* 99^f Ist.2.
- *dosî* vb. intr. „a fugi”: *să se și tragă ca să nu aibă vreme să dosească* 74, cf. 116 Prav.; *l-au izgonit dă acolo, și așa dosind s-a tras la Medine* 5^v, cf. 21^v, 43^v Ist.1.

² Lexemele mai puțin cunoscute din hațișerifuri sunt explicate în glosarul de la sfârșitul celor două texte editate în această lucrare.

- **orânduie** adj. „stabilit”: *orânduieul zapciu să se sârguiască a lua fără de zăbavă anafora 48 Prav.; orânduie la urmarea acelor după trebuință cuviincioase strașnice pedepsele lor 11^v Hat.2.*
- **prelungire** s. f. „amânare”: *prelungire de vreme 98 Prav.; năvălind fără dă prelungire 47^f Ist.2.*
- **supăra** vb. „a aduce prejudicii, a produce necazuri”: *făr’de a nu supăra nicidecum pe lăcuiori 88 Prav.; a nu să întâmpla cea mai mică împotrivire la lămurirea judecării și a să supăra săracele raiéle 2^v Hat.2.*

Construcții

- loc. adj., adv. **cu amăruntul** „în amănunt, atent”: 58, 60, 124, 136 Prav.; 4^f Hat.2; 67^v Ist.1.
- loc. adv. **de iznoavă** „din nou, de la capăt”: 50, 66, 94 Prav.; *dă iznoavă 25^v, 32^v, 36^v, 47^v, 54^f Ist.1.*
- loc. adv. **într-acestaș chip** „astfel”: 46 Prav.; 5^v, 8^f Hat.2.
- loc. adv. **mai vârtos** „în special, mai ales”: 42, 106, 110, 138 Prav.; 7 Gram.; 12^v Hat.2; 76^f, 9^v Ist.2.

Sintaxă

- Pronumele de întărire, antepus, însoțește un substantiv sau un pronume: *însuși el 62, cf. 66 Prav.; însuș acei ce grăia 7, însuși simpatrioții miei 10 Gram.; însuș el 28r, însuși vezirul 43r Ist.2.*
- Titlurile capitolelor din *Pravilniceasca Condică* au formulări asemănătoare cu cele din *Gramatică*, de exemplu, Prav.: *Pentru al treilea departament, Pentru vânzarea cea făr’de temei, Pentru ispravnici ș.a., Gram.: Pântru slove și împărțea lor, Pântru verbi sau graiuri, Pântru pronunție și orthografie.*
- Exprimarea în *Pravilniceasca Condică* este în general concisă, de o logică desăvârșită, fapt explicabil dacă avem în vedere că autorul prezumat de noi alcătuisese o gramatică și tradusese un manual de logică. De exemplu, ceea ce am numi astăzi inviolabilitatea domiciliului și reținerea numai cu mandat (*habeas corpus*) este exprimat astfel: *Să nu să tragă cinevaș dinlăuntru din casa sa, pentru că la fieșcare casa lui iaste ca o tare scăpare; și de să va și întâmpla vreodată să se cheme cinevaș din casa lui, dar să nu să tragă cu sila făr’de osebită poruncă domnească. Iară zapciul ce va îndrăzni să facă una ca aceasta să se pedepsească foarte greu, p. 72.* Conflictul de interese, în capitolul *Pentru ispravnici*, este formulat astfel: *Ispravnicii, ca unii ce sunt ocârmuitorii județelor, să nu facă nicidecum alișverișuri și tovărășie cu lăcuiori, în vreme când sunt ispravnici, căci cei ce vor călca pravila aceasta să vor pedepsi foarte greu pentru nesupunere, p. 88.*

Ca urmare a asemănărilor lingvistice dintre textul analizat și alte texte prezentate mai sus, care îi aparțin lui Ienăchiță Văcărescu, credem că i se poate atribui lui și redactarea în limba română a codului de legi al lui Ipsilanti.

2. În timpul domniei lui Mihai Suțu i se încredințează traducerea, din limba turcă, a *Hatîșerifului Sultanului Selim*, emanat de la cancelaria turcească în anul 1791. Această traducere nu este, în genere, consemnată printre lucrările care îi aparțin lui Ienăchiță deși, pe foaia de titlu, reprodusă în *Bibliografia românească veche*, se află următoarea precizare: *Au hărăzit Împărăția Sa țării acest Hatîșărif la leat 1791, care s-au tălmăcit din cuvânt în cuvânt de Dumnealui Ianache Văcărescu și s-au și cetit în Divan de însuși Dumnealui, fiind vel vistieri*” (Bibliografia 1910: 341, nr. 545).

Pornind de la datele prezentate mai sus, ne-am îndreptat atenția către un alt *Hatîșerif*, emis de cancelaria Porții Otomane, în anul 1774, adresat domnitorului Țării Românești, Alexandru Ipsilante, și căruia nu i se cunoaște traducătorul. Broșura, care se află la BAR, cuprinde 24 de pagini format mic și are următorul titlu: *Hatîșerif al Preaputernicului Împărat. Sultan Hamid, care s-au dat prin rugăciunea obștii, ce s-au trimis cu deputați, Dumnealui Paharnicul Stan Jianul și Dumnealui Medelniceriu Dumitrache, prin recomandăția Preainălțatului Feldmarșal Petru Romanțov către Preaslăvitul Prag al Împărăției, îndată după încheierea păcii între Împărăția Rusească și între Poarta Otomânească, în cea dintâi domnie a Măriei Sale Alexandru Voievod Ipsilant* (f. 1^v). Data emiterii actului apare la sfârșitul textului și este notată conform cronologiei mahomedane: *Au scris la mijlocul cinstului Șeval a văleatului 1188, păzita mea cetate Constandanie*³ (f. 12^v). Anului mahomedan 1188 îi corespunde, în Calendarul iulian, anul 1774.

În cuprinsul *Hatîșerifului* nu se face nici o precizare în privința locului unde a fost tipărită traducerea românească. În *Bibliografia românească veche*, vol. II, p. 206, nr. 386, se apreciază, după caracterul literelor, că a fost editată în tipografia Mitropoliei din București, adică în aceleași condiții ca și *Hatîșeriful Sultanului Selim* de la 1791. De asemenea nu se indică nicăieri numele traducătorului sau data tipăririi textului în limba română, dar se admite, după conținutul titlului, că editarea s-a făcut la scurt timp de la redactarea sa în limba turcă, după încheierea păcii de la Kúciúk-Kainargi, din 1774. Deoarece Ienăchiță Văcărescu cunoștea foarte bine limba turcă, învățată încă din copilărie cu Halil Hamid, un hoge turc, și era, la acea dată, unul dintre cei mai importanți oameni politici ai țării, am întreprins o comparație lingvistică și textologică între *Hatîșeriful Sultanului Hamid* pe de o parte și alte lucrări ce-i aparțin lui Ienăchiță, citate mai sus.

Comparația a relevat numeroase concordanțe lingvistice și textologice pe care le vom prezenta mai jos.

La Hat.1 se întâlnesc trăsături lingvistice specifice limbii vechi și populare existente și în celelalte lucrări ale lui Ienăchiță, unele fiind expuse mai sus, la punctul I. Prezentăm mai ales acele trăsături care se regăsesc în cele două hatîșerife și, acolo unde este necesar, atestări din alte texte aparținându-i lui Ienăchiță Văcărescu.

³ În *Bibliografia românească veche*, vol IV, p. 155, nr. 386, se apreciază că numele *Constandanie* reprezintă numele orașului București, de la Sfântul Constantin, patronul orașului. Or, patronul orașului București este Sfântul Dimitrie Basarabov, de aceea credem că, mai curând, *Constandanie* înseamnă „Constantinopol”.

Fonetică

- nu s-a produs trecerea lui *ă* la *u* în *mulțami*, *mulțămit*: 2^v, 11^v Hat.1; 13^f Hat.2.
- *ă* final se păstrează în *cătră*: 3^v, 6^v, 9^v Hat.1; 6^v, 9^f, 13^f Hat.2.
- *î* păstrat: *întra*: 4^v, 5^f, 5^v, 6^f Hat.1; 3^v, 4^v, 10^f Hat.2.
- păstrarea formei vechi *lăcui*: 1^v, 2^f, 2^v, 4^v, 6^f, 7^v, 8^f, 10^v, 12^f Hat.1; 3^f 5^f, 6^f, 6^v, 9^v, 10^f, 12^f, 14^f Hat.2.
- păstrarea formei vechi *obicinui*: 8^f, 11^f Hat.1, 9^v, 11^f Hat.2; cf. 82, 90 Prav.; 53^v Ist.1.
- *u* nu trece la *o* în *cuprinde*, *cuprins*: 3^f, 4^v, 5^f, 6^f, 8^v, 9^f, 10^v, 12^f, 12^v Hat.1; 1^f, 2^f, 4^v, 7^f, 9^v, 10^v, 12^f, 12^v, 13^f, 14^f Hat.2.
- *u* nu a trecut la *o* prin asimilare vocalică în *poruncă*, *porunci*: 1^v, 5^f, 6^v, 8^v, 9^f, 10^v, 11^v, 12^f, 12^v Hat.1; 1^v, 2^f, 3^v, 4^v, 5^f, 7^v, 9^v, 11^f, 12^v, 14^f Hat.2.
- hiatul *ă-u* se păstrează în *înlăuntru*: 4^v, 5^v Hat.1; 3^v Hat.2.
- hiatul *e-i* se păstrează în *strein*: 6^v Hat.1; 5^f Hat.2; cf. 92, 108, 132, 142 Prav.; 7 Gram.
- hiatul *i-i* nu s-a contras în *priimi*: 4^f, 7^f Hat.1; 3^f, 5^v, 14^f Hat.2; cf. 62r Ist.1, 2^v Ist.2.
- consoana *ș* provenită din *s* etimologic latin (*discludere*), prin acomodare consonantică, se păstrează în *deșchide*: 10^f Hat.1; 4^f Hat.2; cf. *dășchide* 45^v, *dășchidere* 54^v Ist.1.

Dintre inovațiile fonetice comune, semnalăm:

- sincopa lui *e*, în *drept*, *dreptate*: 2^f, 4^f, 10^f, 10^v, 11^v, 12^f Hat.1; 1^v, 2^f, 2^v, 3^f, 4^f, 4^v, 6^f, 9^f, 11^v, 12^f, 13^f Hat.2.
- *e > i* în *citi*: 10^f Hat.1; [foaia de titlu] Hat.2; cf. 66 Prav.
- epenteza lui *i* în *mâini*: 3^f, 5^f, 7^v, 10^f Hat.1; 10^v Hat.2.
- trecerea lui *ă* la *o* în *folos*, *folosi*: 5^v, 8^f Hat.1; 6^v, 11^f Hat.2.
- trecerea africateri *ğ* la *j*: *județ* 4^v, 5^f, 9^v Hat.1, 3^v Hat.2; *ajunge* 1^v Hat.1; *judecător* 5^f Hat.1, 4^f Hat.2.

Inovațiile fonetice enumerate au intrat în limba literară devenind normă.

În plan lexical sunt numeroase cuvinte, sensuri vechi și populare, precum și expresii sau locuțiuni comune celor două haterșerifuri, putându-se vorbi și de concordante textologice.

Lexic

- *anafora* s. f. 1^v Hat.1; cf. 11^f Log.; 48, 50 Prav.
- *ascherliu* s. m. 4^v Hat.1: *din ascherlii și alții câți vor face vini*; 3^f Hat.2: *câți din ascherlii și alții vor face răotăți*.
- *avaet* s. n. 2^v Hat.1; 12^v Hat.2; cf. *havaeturi* 78 Prav.
- *cadiu* s. m. context identic în 4^f Hat.1 și 2v Hat.2: *înaintea cadiului de la Giurgiu*.
- *căid* s. n. „registru oficial, condica unei arhive”, 7^f, 10^f Hat.1; 10^v Hat.2.

- **ciŧlăc** s. n. 5^v Hat.1; cf. 24^f Ist.1.
- **hărăceri** s. m. pl. 6^v Hat.1: *să nu să supere de hărăceri, nici de alŧi zapcii*; 5^r Hat.2: *să nu să supere de zabiŧi și hărăceri*.
- **învârteji** vb. refl. „a provoca tulburări, dezordine”, 4^v Hat.1: *s-au dat porunci ca să fie opriŧi a să învârteji acest feli de făcători de rele și netrebnci oameni*; 3^v Hat.2: *să se izgonească câŧi serserii netrebnci și răi să învârtejăsc*, 5^f: *să nu să învârtejască înlăuntru, în Ţara Rumânească cu pricinuirii*.
- **izbrăni** vb. „a lichida, a termina, a încheia”, 4^f Hat.1: *să se caute pâra înaintea cadiului de la Giurgiu și să se izbrănească*; cf. 64 Prav.: *să aibă vreme a să socoti sau a să izbrăni sau a să așăza cu dânsul*, 124: *au izbrănit tovărășia*.
- **prăpădenie** s. f. „urgie, dezastru”, 11^f Hat.1: *din pricina prăpădeniei din vremea răzmiriŧii*; 1^v Hat.2: *prăpădenia ŧării*; cf. 32^v Ist.2: *pricinuiră multă robie și prăpădenie*.
- **pârâș** s. m. „acuzator, reclamant”, 3^v Hat.1: *să cerceteze pre pârâși și pre cel pârât după dreptate și să-i îndrepteze*; 2^f Hat.2: *cu dreptate cercetând pre pârâș cu pârâtul, cele dovedite dreptăŧi să le împlinescă*; cf. 48, 56, 64, 68 Prav.
- **raia** s. f. apare în mod constant, în ambele haŧișerife, însoŧit de epitetul „săraca”, 4^f Hat.1: *să vatăme pre săraca raiă cu pâri mincinoase*; 9^v: *să diafendefșesc săracele raiéle de nedreptăŧile ustălelor*; 1^v Hat.2: *să se diafendipsească săracele mele raiéle de nedreptăŧi*; 2^v: *spre a păgubi și spre a întrista pre săracile reiele cu mincinoase jălbi*; 7^v: *săracele raiéle de acea pagubă să se mântuiască*.
- **reiz** s. m. 8^r Hat.1: *să și le vânză la reizii corăbiilor cabanului*; 6^v Hat.2: *să le vânză la reizii corăbiilor de la capan*.
- **supăra** vb. „a aduce prejudicii, a păgubi”, 5^v Hat.1: *să se păzească și să se ferească de a supăra pre săraca raia*; 6^f: *a supăra pre lăcuiitori și cu alte multe cereri*; 2^v Hat.2: *să se ferească de teamă foarte de a nu să supăra săracele raiéle*; cf. 88 Prav. : *făr’de a nu supăra nicidecum pe lăcuiitori*.
- **șteajăr** s. n. fig. „centru; zonă”, 8^v Hat.1: *șteajărul supunerii*; cf. 51^f Ist.2: *ștajărul stăpânirii*.
- expr. **a face cusur** „a împiedica”, apare în 7^v Hat.1: *să nu se facă cusur spre a trimite oi și în 6^f Hat.2: să nu se facă cel mai mic cusur spre a să trimite mulŧime de oi*.
- expr. **a avea la mâna cuiva** „a posedă”, 6^f Hat.1: *fermanuri ce vor avea la mâinile lor*; 4^v Hat.2: *fermanurile de menzil ce au la mâna lor*.
- loc. adj. **mai sus-zis** „pomenit”, 6^f Hat.1: *trimiŧându-se la mai sus-zisul loc*; 10^f: *cele mai sus-zise și tălmăcite pricinii*; 5^f Hat.2: *mai sus-zişilor zabiŧi*, cf. 6^v, 9^f, 10^f, 11^v.
- loc. adj., adv. **cu amăruntul** „în amănunt, atent”, 5^v, Hat.1; 4^f Hat.2; cf. 58, 60, 124 136 Prav.; 67^v Ist.1.
- loc. adv. **mai vartos** „mai ales”, 10^f Hat.1, 12^v Hat.2; cf. 42, 106, 138 Prav.; 7 Gram.; 2^f 9^v Ist.1; 76^f Ist.2.

Unele dintre lexeme apar în cele două hatiserifuri în contexte similare sau chiar identice, astfel substantivul *cheler* „cămară” se întâlnește în 2^f Hat.1: *pământurile Valahiei și Moldaviei sunt cheléri ale Înaltei Noastre Împărății*, 7^v: *Pământul Valahiei fiind chelériul Împărăției Mele*; 2^f Hat.2: *raielile Țării Rumânești și Țării Moldovii, care sunt ca un chelér al Împărăției Mele*, 6^f: *pământul Țării Rumânești, fiindcă este ca un chelér al Împărăției Mele*.

Se poate constata din exemplele din hatiseriful de la 1791 al Sultanului Selim o nuanțare a exprimării, probabil în urma schimbărilor politice de după 1774, căci în primele citate Țările Române sunt considerate „cămară a împărăției”, în timp ce în ultimele două exemple, în condiții geopolitice și istorice ușor diferite, Moldova și Valahia sunt doar comparate cu o cămară.

Chiar în introducere, se află un fragment ce prezintă asemănări evidente și care nu se pot explica numai prin formulele protocolare uzitate la acest nivel. Ne referim în primul rând la introducerea prin care sultanul se adresează Domnitorului.

Hat.1: 1 ^f <i>Cel de acum Domn al Țării Rumânești, // 1^v Alexandre, bune să-ți fie săvârșiturile!... Ajungând această Înaltă a Noastră Împărătească poruncă, în știre să-ți fie că...</i>	Hat.2: 1 ^f : <i>Domnule al Țării Rumânești, Mihaile Voievod, bune să-ți fie săvârșiturile... Îndată ce-ț va sosi Înaltul acesta Împărătescul Mieu semn, în știre să-ți fie fie că...</i>

Formule protocolare similare:

Hat.1: 3 ^r , 6 ^r <i>împărăteasca noastră voință, 2^f împărăteasca noastră dreptate și milostivire.</i>	Hat.2 10 ^f <i>împărăteasca mea voință cea plină de milostivire, 8^f împărăteasca mea milostivire.</i>

Alte exemple de concordanțe textologice:

Hat.1: 5 ^v <i>Și pentru ca să le fie de folos și lesne, a-șe aduce negoțul lor din pământul lor într-altă parte și din altă parte în pământul lor, făcând trebuință să înnoiască și să întărească iarăși schela lor cea veche, ce pentru aceasta era orânduită, adecă Orașul de Floci, cu mijloc ca să nu să pricinuiască vreo pagubă la Preaînalta Noastră Împărăție, să aibă voie rumânii să o înnoiască,...</i>	Hat.2: 4 ^f <i>Așijderea, pentru ca să fie cu lesnire scoborârea rodurilor din pământul lor la altă parte sau dintr-altă parte în pământul lor, de va face trebuință să-ș deșchiză schela lor cea veche, ce să numește Orașul de Floci, însă cu mijloc să nu să pricinuiască cu alte mijloace pagubă Preaînaltei Împărăției Mele, la deșchiderea ei să aibă voie rumânii,...</i>
Hat.1: 8 ^f <i>Raielele Valahiei, rodurile ce vor sămăna și vor secera și sămănăturile ce vor sămăna și vor secera, să și le aducă la schelele lor și să și le vânză,...</i>	Hat.2: 6 ^v <i>Raielele Țării Rumânești, sămănând și secerând, câte roduri vor face, acele roduri și zaherele ale lor neîncetat să le scoboare la schele și să le vânză,...</i>

Și în privința neologismelor se constată că *hatișerifele* prezintă asemănări cu textele cunoscute ale lui Ienăchiță. Astfel, constatăm aglomerarea de împrumuturi din limba turcă justificate de realitățile cuprinse în cele două *hatișerife*, cu o circulație limitată la limbajul politico-administrativ și care nu au rămas în limba modernă: *ascherliu, berát, bina-emíni, capán, chiatáb, etpái, gelép, hatihumaiún, havalé, hărăcér, madeá, mahzár, mansúp, memlechét, mirimirán, mucaeseá, mucarél, nazár, nizám, raialác, rechebié, reiz, saigíu, selém, taxíl, teclíf, teftér, teslím, ustá, zabít*. Se întâlnesc și cuvinte de origine neogrecă și derivate ale acestor, cu o circulație frecventă în epocă: *afterosít, anaforá, chivernisíre, chivernisí, chiverniseálá, clironomisí, clironomíe, clironóm, diafendipsi, diafendefsis, metahirisí, polítie, pretenderisí, scópos, simfoníe, sintíches*, dar și lexeme de origine latino-romanică, adaptate conform normelor limbii literare din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea: *plenipoténție, pretendeluíre, pretenderisi, privelégíiu, publicí, publicarisí, recomendație*.

Asemănările lingvistice și textologice între *Hatișeriful Sultanului Hamid* și lucrările aparținându-i lui Ienăchiță, la care se adaugă factorii politici, istorici, culturali amintiți ne determină să îi atribuim acestui cărturar versiunea românească a documentului cercetat.

Dan Simonescu și N. Vasilescu-Capsali prezintă o condică de ceremonial care conține documente interne în relație cu documente turcești dintre anii 1781 și 1797, adunate de Ienăchiță care avea în vedere organizarea unei logofeții de obiceiuri. Această instituție, cu caracter cultural și politic, a fost într-adevăr înființată la câteva zile de la moartea cărturarului, de către domnitorul Alexandru Ipsilante (Simonescu, Capsali 1979: 140–145). În cuprinsul articolului sînt citate și câteva fragmente din *hatișeriful* de la 1791⁴.

Având în vedere importanța istorică, lingvistică și culturală a celor două *hatișerife*, am considerat necesară editarea acestora, în anexa de la sfârșitul articolului, beneficiind de înțelegerea coordonatorului volumului, căruia îi mulțumim și pe această cale.

3. În traducerea muntenească a *Erotocritului*, atribuită de noi lui Alecu Văcărescu (Dima 1981: 492–502), se află un fragment în care este descris coiful lui Nicostratos, domnul Macedoniei, care avea reprezentat un șoim prins în lanț. În articolul citat am comentat asemănarea dintre textul grecesc al *Erotocritului* lui Cornaros, traducerea lui Alecu și versurile [*Intr-un copaci zarifior*] atribuite lui Ienăchiță, considerând că acestea au fost extrase din versiunea lui Alecu și consemnate greșit printre poeziile lui Ienăchiță. Reproducem paragraful din *Erotocrit* de Vincenzo Cornaros unde se află versurile în care este descris coiful lui Nicostratos și care conțin metafora șoimului prins în lanțurile dragostei, pe care le-a tradus Alecu Văcărescu, foarte aproape de original:

Είχε κι αυτός στην κεφαλήν τσ' Αγάπης το σημάδι,
πολλώ' λογίων πουλιά νεκρά εκείτουνταν ομάδι,
κ' ένα Γεράκι ζωντανό στο δίκτυ μπερδεμένο,
με γράμματα που λέγασι πως είναι σκλαβωμένο·

⁴ Față de fragmentele reproduse, lecțiunea noastră și punctuația diferă în mai multe locuri.

„Πολλά πουλιά εκυνήγησα, και λέσι με Πετρίτη,
μα εδά εκομπώθηκα κ' εγώ, κ' επιάστηκα στο δίκτυ”. (*Cartea 2*, vv.
223–228)

Erotocrit, ms. 1319 BAR, f. 82^r: *Avea și el zugrăvit în coiful lui iarăși semnul dragostii cu acest mijloc pasări zburătoare foarte multe și între dânsile prins un șoim în lanț. Și pă lângă șoim scria acest stih: „Multe păsări am vânat/ Și-m zicea șoim minunat,/ Dar aicea fu lanțu întins/ Și cum am călcat, m-au prins,/ De inimă, nu de cap,/ Dar nu e nădejde să scap.”*

Poezia [*Într-un copaci zarifior*] atribuită lui Ienăchiță este aceasta: *Într-un copaci, zarifior,/ Un șoim prins în lățișor/ Strigă amar ciripind,/ Norocul său blestămând:/ „Multe păsări am vânat,/ Și-mi zicea șoim minunat;/ Iar aici laț fiind întins,/ Cum am dat, pe loc m-am prins!/ De inimă, nu de cap!/ N-am nădejde să mai scap”* (Cîrstoiu 1982: 323).

Și în traducerea moldovenească din *Erotocrit* se află metafora șoimului prins în lanțurile dragostei. Cităm fragmentul corespunzător din versiunea aflată în cea mai veche copie manuscrisă, de la 1785, păstrată în ms. 158 de la BAR: f. 15^r: *Și ave și acista iarăși sămnul dragost lui, în cap zugrăviti multi feliuri di păsări ci era culcati și moarti și într-un loc era toati adunati, și un coroi era viu și într-o mreji încurcat și după cum scrisoari ci era adiverit zicând că este orânduut spri patima ci s-au robit di o fată în dragosti căzut, zicând că „multi paseri am vânat și acum în mreji m-am încurcat, și eu în mreja aceasta stau prins, numai cu ochii caut de vâz”*.

În același sens observăm unele versuri identice, existente în poeziile celor doi Văcărești: Ienăchiță [*Într-o grădină*]: *Chipul tău care dă rază / Soarelui și-l luminează* (Cîrstoiu 1982: 324). Alecu: *Chipul tău e ce dă rază/ Soarelui și luminează!* (Cîrstoiu 1982: 355). În traducerea *Erotocritului* efectuată de Alecu întâlnim metafora: *chipul lui cel de rază* (ms. 1319, f. 45^v). În acest caz s-ar putea admite și o influență a lui Ienăchiță asupra fiului său, Alecu.

4. O altă problemă pe care ne-am propus să o discutăm este aceea privitoare la data morții marelui cărturar. Deoarece nu se cunoaște niciun document oficial care să ateste ziua și anul, precum și cauzele morții lui Ienăchiță, le-a revenit cercetătorilor dificila sarcină de a le deduce din mărturiile unor persoane care au trăit în timpul sau într-o perioadă apropiată de acestea sau din semnăturile de pe actele emise de Divanul domnesc la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Presupunerea la care s-a ajuns merg în sensul otrăvirii cărturarului de către doctorul Hristodor din ordinul domnitorului Alexandru Moruzi și că decesul va fi survenit la o dată necunoscută, cuprinsă în perioada 12–20 iulie 1997.

În volumul al doilea din *Catalogul manuscriselor românești*, publicat în anul 1983, Gabriel Ștrempel reproduce o notă aflată în ms. 2521 de la BAR, foarte importantă pentru elucidarea chestiunii în discuție. Manuscrisul cuprinde un *Ceaslov* copiat de călugărul Rafail de la Hurez la începutul vieții sale monahale când era apreciat și solicitat pentru caligrafia sa deosebit de frumoasă. Probabil că manuscrisul a fost copiat înainte de 1774 și a aparținut, pe rând, unor călugări de la

mănăstirile Govora și Cozia. În același manuscris, marginal, în partea stângă a filei 3^v se află o notă în care este relatată astfel moartea lui Ienăchiță: „1797, iulie 11, într-o sâmbătă la 6 seara di zi s-au pristăvit dumnealui Ianache Văcărescu, vel vistiernic, marele stâlp al Țării Rumânești, tuturor fiind mare jale și întristare de moartea dumisale. Dumnezeu să-i odihnească sufletul întru împărăția cerului”.

Explicația neconcordanței între data morții – 11 iulie 1797 (după calendarul iulian, în vigoare în acea perioadă), indicată în nota citată și parastasul de un an, care a avut loc la 12 iulie 1798, se explică prin practicile ortodoxe conform cărora nu se fac parastase în zilele de duminică, fiind considerată zi de sărbătoare, iar nu de întristare, amintind de ziua Învierii lui Iisus Hristos. Întrucât 11 iulie 1798 cădea într-o zi de duminică, parastasul s-a amânat pentru luni, 12 iulie 1798. Lista care cuprinde *Cheltuiala ce s-au făcut de un an a răposatului vistier Ianache Văcărescu '98, iulie 12* s-a păstrat la BAR (pachetul CM XXXI B/157, fila 6), a fost cunoscută în istoria literară și, după aceasta, s-a refăcut data morții cărturarului, 12 iulie 1797. Considerăm că nota marginală din ms. 2521 este credibilă, înscriindu-se în practica frecventă în trecut de a se consemna pe cărți și manuscrise evenimente istorice, fenomene cosmice, cataclisme, informații legate de viața unor personalități sau amănunte de familie. Fără îndoială că posesorul Ceaslovului a fost profund impresionat de sfârșitul neașteptat al marelui cărturar și om politic, iar cuvintele sale confirmă încă o dată faptul că Ienăchiță Văcărescu a fost una dintre cele mai de seamă personalități ale epocii sale. Propunerea de modificare a datei morții, făcută de noi într-o comunicare la Sesiunea științifică anuală a Centrului de Lingvistică, Iași, iunie, 1987 și în teza de doctorat, susținută în anul 1989 (p. 41), a fost acceptată de Stănuța Crețu care, redactând articolul Ienăchiță Văcărescu în *Dicționarul general al literaturii române*, a indicat data de 11 iulie ca zi a morții (DGLR 2009). Rigorile lexicografice nu i-au permis prezentarea argumentelor noastre și de aceea am reluat în amănunțime explicațiile pentru a nu se considera că a fost vorba de o... greșeală de tipar.

5. *Anexă – Editarea celor două Hatișerife traduse de Ienăchiță Văcărescu*

Notă:

Cele două hatișerife pe care le edităm mai jos de află la Biblioteca Academiei Române sub cota CRV – 386 (*Hatișeriful* de la 1774) și CRV – 545 (*Hatișeriful* de la 1791) și au fost descrise în *Bibliografia Românească veche*. Spațiul tipografic limitat nu ne permite să facem o notă asupra ediției mai amplă de aceea vom prezenta câteva elemente pe care le considerăm esențiale.

Pentru textul chirilic s-a folosit metoda transcrierii fonetice interpretative, ținând cont de trăsăturile limbii literare din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Având în vedere că ambele texte reprezintă documente oficiale, la nivel diplomatic, deci cu un pronunțat caracter protocolar, s-au utilizat majusculele pentru formulele uzitate în cazul titlurilor șefilor de stat și ale unor înalți demnitari sau ale unor state: *Poarta Otomânească, Înaltei noastre Împărății*.

Anii din calendarul musulman au fost transcriși în text ca atare, urmați de anii din calendarul iulian între paranteze drepte: *văleatul 1177 [1763]*.

S-au indicat accentele unor cuvinte în următoarele situații:

- cuvinte rare, mai puțin cunoscute: *diafëndefsis, fetfá, nizám, mirimiráni, šteájăr*;
- cuvinte care prezintă unul dintre accentele admise în limba literară și accentul este indicat în text: *mijlóc*;
- cuvinte care prezintă două accente diferite în cele două texte: *pricină* și *pricină*;
- cuvinte care au un accent mai puțin utilizat: *episcópilor, mângáie, răzmiriță*.

Deficiențele tipografice au fost semnalate infrapaginal.

La sfârșitul celor două texte se află un glosar în care au fost selectate cuvintele sau formele mai puțin cunoscute, majoritatea de origine turcă.

1^r: *Hatișerif al Preaputernicului Împărat Sultan Hamid*

Care s-au dat prin rugăciunea obștii, ce s-au trimis cu deputați, Dumnealui Paharnicul Stan Jianul și Dumnealui Medelniceriul Dumitrache, prin recomendația Preainălțatului Feldmarșal Petru Romanțov către Preaslăvitul Prag al Împărăției, îndată după încheierea păcii între Împărăția Rusească și între Poarta Otomănească, în cea dintâi domnie a Măriei Sale Alexandru Voievod Ipsilant

Locul turalii

După cum să cuprinde, așa să se urmeze:

Lauda celor mai aleși domni din neamul Mesiei, cel de acum Domn al Țării Rumânești, // 1^v Alexandre, bune să-ți fie săvârșiturile!

Ajungând această Înaltă a Noastră Împărătească poruncă, în știre să-ți fie că, sosind această dată la picioarele Împărătescului Nostru Scaun cele doauo mahzăruri carele, despre partea mitropolitului, episcopilor, arhimandriților, igumenilor și a tuturor boierilor și a boiernașilor și a căpitanilor și a celorlalți lăcuiitori ai Valahiei, prin mâna a doi boieri s-au adus la Împărătescul Nostru Prag, ce este ocrotire a însuși stăpânitoarei noastre măriri, și, făcându-se arătate și cunoscute cuprinderile lor și anaforalele și cererile și rugăciunile ce prin grai au făcut numiții boieri la împărăția noastră, fiind cu de-a dinsul cereri de milă și de milostivire și de îndemnare spre milosârdie și facere de bine, pentru ca să fie arătate și văzute la lăcuiitorii numitei țări, Înaltele Împărăteștile Noastre mili ce s-au dat pentru rugăciunile ce au făcut și pentru ca să se publicarisească și să se facă știută la dânșii cum că în tot chipul și de-a pururea vor fi supt acoperemântul și ocro//2^r tirea Împărăteștii Noastre umbre, ceii cu îndestulare, fieștecare să însemnează și să numește întru acest al Nostru Împărătesc fermân, și la toți de obște să arată.

De vreme ce pământurile Valahiei și Moldaviei sunt cheléri a⁵ Înaltei Noastre Împărății, și fiind foarte trebuincioasă mângâierea, ocrotirea, diafëndefsis, și în sălășluirea ale numitelor țări și răpaosul și odihna a lăcuiitorilor raiéle, deusebit că de la o vreme încoace numitele țări să pustiia și să prăpădiia, și raiélele să supăra și să împrăștia din pricinile celor grabnice și dese și preste obicei schimbări de domni, și acum în vremea războiului, fiindcă s-au călcat țara și s-au prăpădit, și voința Împărăției Noastre, fiindcă este în tot chipul și la împărăteasca noastră dreptate și milostivire, este trebuincioasă îndestularea și bună tocmirea a stării lor și mângâierea și ocrotirea și odihna și răpaosul raiélelor și, pentru ca să fie numitele țări bine tocmite, cu orânduială și bună curgere, și pentru ca să dobândească lăcuiitorii raiéle, ca// 2^v rii sunt zidirile lui Dumnezeu, răpaos și odihnă, și să-și afle pofta lor afară din plata orânduitalui haraci, avaturile cu dumiélele, și cele cu nume de ubudiét, și geaizé, și multe și puține chieluieli ce să da mai naintea războiului, s-au oprit și de tot s-au rădicat.

⁵ Tipărire defectuoasă, formă aproximată.

Întemeierea și întărirea domnilor, fiind cea desăvârșită pricinuire a îndestulării unii țări și a liniștii raiélelor, s-au dat nizám cu hotărâre ca domni, până nu vor face vreo vină adevărată și văzută, cum că ar fi trebuință de a li să urma mazilie, și până nu să va face această vină cunoscută, și arătată și de obște înfățișată, nici într-un chip să nu să mazilească; care acest bun nizám, fiindcă s-au așăzat și s-au tocmnit după sinthiches și așăzământurile ce s-au legat între amândouă împărățiile, pentru ca să se păzească pururea întemeiat și nestrămutat, fără de a nu să face vreo schimbare și mutare și pentru ca să fie odihniți și mulțămii lăcuiitorii raiéle ai acestor locuri și domni odihniți, neturburați și întăriți, fiind în // 3^r părăteasca noastră voință ca să li să dea lor berat strașnic și împodobit cu Hatisherful Nostru plin de milostivire, după Înaltul Împărătescul Nostru hatihumaiún ce s-au dat, s-au dat în mâinile numiților domni, cele de mult preț și de mărime vrednice berături, împodobite cu cel plin de milă Hatisherful Nostru ca să se păzească numitele așăzământuri și să aibă întărirea lor vecinică.

După cea din sineși urnită firească milostivire și Împărătească milă, raiélele Valahiei în doi ani o dată să plătească și să dea haraciul lor cel orânduit la Împărăteasca Noastră hazné prin mijlocul boierului ce să va orândui.

Și Țara Rumânească, de vreme ce este un loc care din pricina războiului au văzut pagube, au suferit pustiire, numărând de la zioa a patrusprezece a lui Gemar El Evél, a văleatului 1188 [1774], întru care vreme s-au făcut schimbarea scrisorilor celor cu așăzământ ce sunt cuprinzătoare de pacea ce s-au legat între amândouă împărățiile, raiélele Valahiei, până să vor săvârși doi ani, s-au iertat de haraci și de alte cereri. La această pricină, Împărătea // 3^v sca Noastră priință, fiindcă este pentru milostivire cătră săracii raiéle și pentru îndestularea țării, după cel mai sus-zis soroc de doi ani, precum s-au numit haraciul ce să va orândui cu cea desăvârșită milă și milostivire, după așăzământurile ahtinamélíi, să-l aducă în fieștecare doi ani o dată boierul ce să va trimite de cătră domn și să se facă teslím.

Pentru socotelele lor cele vechi, ori în ce feli vor fi sau prin bani adecă, sau și printr-alt mijloc, nici un lucru să nu să îplinească.

Când să vor întâmpla pricini între turci cu raiéle și între raiéle, Domnul Țării Rumânești să cerceteze pre pârâși și pre cel pârât după dreptate și să-i îndrepteze.

La pricinile ce să vor întâmpla între turci cu raiéle, cel ce va fi lângă Domn, divan chiatábí și alți turci să-i întocmească și să stea să mijlocească ca să curme pricinile, iară vreo pricină ce nu să va putea curma cu mijlocul turcilor și cu rămășagul mijlocitorilor și să va arăta cum că scóposul // 4^r este numai pentru ca să păgubească și să vatame pre săraca raiá cu pâri mincinoase, pentru acest fel de pâri mincinoase și împotriva legii să nu să supere și să nu să păgubească raiélele, iară când pâra ce cu mijlocul turcilor și cu rămășagul mijlocitorilor nu va lua săvârșire, ci încă va cădea în legătura greotății, să se caute pâra înaintea caduiului de la Giurgiu și să se izbrănească, și caduii de la Giurgiu, acest fel de pâri ce să vor orândui la dânșii, căutându-le cu cea desăvârșită dreptate, fără a nu găsi cu cale nici o faptă împotriva legii ceii curate, cu orice fel de mijloc să izbrănească dreptatea și să se păzească și să se ferească de a supăra pre săraca raiá, și raiélele Valahiei să nu să supere cu ihzári la altă parte, fiindcă la pâri de moștenire și de clironomii de averi, mărturia cutăruia raiá este priimită împotriva cutăruia turc, iară la alte pâri ce sunt afară de moștenire și de clironomie, mărturia raiélelor nu este priimită împotriva cutăruia turc, după aceste curate fetfále ce // 4^v s-au dat, așa să va urma.

Din ascherlí și alții căți vor face vini și greșáli înlăuntru, în Valahia, să se trimită la polițiile ce vor fi aproape în hotar și să se pedepsească și să se înțeleptească cu marafétul zabíților.

Măcar că s-au dat multe mari porunci ca să se depărteze și să se gonescă din Valahia unii din lăcuiitorii din cetățile de la hotară, și du prin județele ce sunt în preajma Dunării, carii împotriva celui de demult dat nizám, fără de voie întrând în Valahia și făcând pricini între dânșii, omorâia unul pre altul și apoi, cerând diétă sau preț de sânge, și cu aflări de pâri mincinoase cerea lucruri și bani și vătâma pre săraca raiá a Valahiei și pentru ca să se surpe și să se strice după nizámul cel mai nainte dat cășlálele ce zidise și locurile ce cuprinsese înlăuntru Valahiei, măcar că s-au dat porunci ca să fie opriți a să învârteji acest fel de făcători de rele și netrebnici oameni, căci este urmat cum că poate vor gândi acești becisnici ca să mai între îndată în // 5^r Valahia, de vreme ce este scris la cele mai denainte date împărătești porunci, carele cuprindea ca să nu mai între nimenea în Valahia du pre la hotările din pregiur, afară din unii orânduiți și numărați neguțători, carii și aceștea să ia teschereá de voie de la zabíții lor care, arătându-o la Domn și la vechilul său, iarăși să ia teschereá de voie, sau de la Domn

sau de la vechilul său, și la județele ce vor merge să nu dobândească sălășluri și cuprinsuri, să nu samene, să nu secere, nici să supere pre raiéle, nici să dea selim-aceasî, adecă bani arvunitori.

Aceste toate mai sus-zise pricini, cum că să vor păzi nestrămutat este la toți cunoscut și știut. Și pentru asemenea mincinoase pâri nu să dă voie, nici să găsește a fi cu cale ca să poată vătămă pre săraca raiă a Țării Rumânești nici vezirii, nici zabitării, nici judecătorii ca să orânduiască mubașări în pământul Valahiei pentru pricini.

Și pământurile și moșiile ce dintru început, fiind mănăstirești și ale altor ru//5^v mâni și pre urmă fără de dreptate s-au răpit, și să numesc încă cu nume de raiéle, făcându-se cercetare cu amăruntul, după ce să va adevăra cum că fără dreptate s-au ținut, să se întorcă la numiții rumâni și mănăstiri.

Și pentru ca să le fie de folos și lesne a-ș aduce negoțul lor din pământul lor într-altă parte și din altă parte în pământul lor, făcând trebuință să înnoiască și să întărească iarăși schela lor cea veche, ce pentru aceasta era orânduită, adecă Orașul de Floci, cu mijloc ca să nu să pricinuiască vreo pagubă la Preaînalta Noastră Împărăție, să aibă voie rumânii să o înnoiască.

Nu să dă voie neguțătorilor ca să aibă moșii și ciftlăcuri înlăuntru, în Valahia, și să-și pască vitele.

Fiindcă este oprit la marii noștri veziri și mirimirâni la mergerile și venirile lor pre la mansúpuri de a să abate din dreaptă calea lor și să între în pământul Valahiei și să ia cele trebuincioase ale hrării lor fără de plată și cai de menzil și// 6^f de a supăra pre lăcuitori și cu alte multe cereri, nici într-un chip nu este împărătesca noastră voință ca să se abată mai sus-numiții veziri și mirimirâni și, întrând în pământul țării, să păgubească pre săracii raiéle și într-acestași chip. Fiindcă mai în trecută vreme s-au dat împărătești porunci ca să nu să abată din dreaptă călătoria lor olacurile ce merg și vin în unele locuri cu trebuincioase pricini și să nu poposească în Valahia, încă nici să ceară mai mulți cai din cât le va scrie Împărăteștile Mele fermânuri, ce vor avea la mâinile lor, și aceia ce sunt orânduiți trimițându-se la mai sus-zisul loc, să nu ceară cai mai mulți din cât va fi cuprinderea menzil-fermăturilor și de carecumvaș să va fi făcut oareșcare lenevire, spre a să urma după cuprinderea mai sus-ziselor porunci, de acum înainte, orice feli va fi, să nu să facă cătuși de cât cusur spre săvârșirea numitelor legături, și, de va îndrăzni cinevaș a să purta împotriva Înaltei Noastre porunci, să se facă silință de a să pedepsi fără ză// 6^v bavă.

Raiélele Valahiei ce vor merge pre la políții, pre la sate, pre la târgurile ce să află în preajma Dunării, pentru ca să-ș caute pricinile și negoțurile lor, să nu să supere de hărăceri, nici de alți zapcii ale numitelor locuri, nici de haraci, nici de spéngi, nici cu orice altă pricină.

Pentru că s-au dat multe împărătești porunci ca să nu aibă voie colgii și oamenii numitelor locuri ca să umble în pământul Valahiei cu pricină cum că caută raiă streină, iarăș să face poruncă, la toți câți face trebuință, ca unii ca aceștea să se certe și să se pedepsească.

Pentru pricina hainelor și a podoabelor a raiélelor și a lăcuitorilor pământului Valahiei, după cum este urmat la slobozenia lor și la privelégii, lăcuitorii Valahiei și raiélele să nu să supere de cătră nimeni.

Măcar că boierii ce au venit cu mahzár ne-au arătat zicând cum că sunt porunci împărătești și hatișerifuri carele cuprind cum că oricâți rumâni raiéle vor// 7^r priimi legea turcească nu vor putea cere parte de moștenire, dară de vreme ce pentru această pricină nu să găsește căidul al dării acestui Împărătesc Hatișerif și porunci la tefterul condicilor fermăturilor, cu toate acestea, fiindcă este numita pricină o protásie carea este următoare pravilii, s-au cercetat prin fetfă: cutare creștin, după ce va priimi legea turcească, de va muri tată-său creștin fiind, nu-l moștenește, și cutare creștin, bărbatul cutăria creștine, viind la legea turcească, nevasta lui încă fiind creștină de va muri, nu o clironomisește bărbatul ei, și cutare, fiul cutăruia creștin, după ce va veni la legea turcească, de va muri tată-său fiind creștin, nu i să face moșnean, și cutare turc, după ce-ș va slobozi robul său cutare creștin, de va muri robul fiind creștin, stăpânul său nu i să face moșnean. Aceste patru sfinte fetfăle fiindcă s-au dat, după acestea să se facă urmare.

De vreme ce cumpărătoarea știutei sume de oi, ce să făcea fermán pentru cumpărutul lor în fieștecare an din pământul Va// 7^v lahiei cu marafétel casábașai prin mâinile oamenilor și a saigíilor numiților casábași, era o pricină de pagubă a raiélelor, pentru milă cătră săraci, cumpărarea ce să făcea într-acestași chip s-au iertat, dar fiindcă este de trebuință a să lua oi din ținuturile mele pentru taínurile miríii și pentru hrana celor ce lăcuiesc la Împărătescul Nostru Scaun, raiélele Valahiei să nu ascunză oile care sunt de vânzare, ci să le vândă cu nărtul ce să va obicinui și să nu facă cusur spre a

trimite oi din destul la Împărătescul Nostru Scaun cu silința Domnului Valahiei și, dându-le la neguțătorii și gelépîi ce aduc la Împărătescul Nostru Scaun, să nu le vînză în alte părți.

Pămîntul Valahiei, fiind chelériul Împărăției Mele și fiind orînduită adunarea zaherélelor ca să vie din pămîntul Moldaviei și al Valahiei, mucaeseáoa ce să cere dintr-aceste doauo țări, fiind numai pentru ca să se lătească cercul hranei Împărăteștii Noastre Stăpîniri, de vreme ce ni s-au făcut înștiințare cum că cererea mucae //8^r s'elii s-ar face pricină ca să cază săracii raiéle la multe pagube și pierderi, pentru ca să lipsească aceasta, cu acest fel de simfonie, să face Împărătescul Nostru năstáv: ca raiélele Valahiei, rodirile ce vor sămăna și vor secera și sămănăturile ce vor sămăna și vor secera, să și le aducă la schelele lor și să și le vînză la reízii corăbiilor cabanului, după nartul ce să va obicinui, și vînzându-ș zaherelele lor, carele sunt să vie la împărăție, să nu le vînză într-altă parte și să nu lase sămănăturile și secerișurile cu pricină cum că mucaeseáoa s-au rădicat, să nu ascunză zaherélele cele ce sunt de vînzare, folosindu-se însuși, ci să fie slobozi spre a nu trage necaz la ale hranei nici lăcuiitorii împărăteștii noastre polítii, și Domnul Valahiei și boierii să fie la aceasta silitori totdeauna.

Din pricina urmării împărătescului meu război, despre partea boierilor și a raiélelor ai Valahiei și ai Moldaviei, orice greșală va fi făcută de nevoie, toate faptele și pornirile ce au urmat până acum, despre partea Preaînaltei Mele Împărății cu cea desávâr // 8^v șitá uitare s-au iertat și fiindcă este lucru adevărat cum că pedeapsa și răsplătirea acestor trecute ale lor mișcări nu vor trece prin gîndul Împărăției Mele, de acum înainte până să vor afla în șteájărul supunerii și plecáciunii și nu să vor abate de a lucra acele ce urmează la cei ce sunt supt mână și supt stăpînire, nu vor vedea alt decăt milostivire și milă. Deci, dându-se în știre la toți de obște de împărăteasca iertáciune, să dă poruncă la toți ca să facă rugáciuni pentru starea Împărăteștii Mele vieți și stăpîniri.

Mai în trecutá vreme la váleatul 1177 [1763] la sfârșitul lui Șabán, fiindcă s-au dat multe împărătești porunci împodobite cu împărătesc hatihumaiun și după acestea iarăși la sfârșitul lui Șevál, tot a acelaia váleat, fiindcă s-au dat asemenea porunci cuprinzătoare de cercetarea ce urmas de demult pentru hotarále mătcii Dunării între nazărul Silistriei și între domnul Valahiei, și această dată iarăși fiindcă s-au dat și altă împărătească poruncă pre lungă, // 9^r cuprinzătoare, de a să păzi cu strășnicie nizámul ce s-au dat al aceștii pricinii, iată că să urmează scóposul celui fermán.

De a să împărți boieriile Valahiei și Moldaviei la cei mai aleși între pământenii și între grecii, ce vor fi vrednici de a le chivernisi și credincioși, fiindcă aceasta să străgănează la voia și alegerea domnilor, să dă voie și să face havalé la domn ca, făcând alegere, la cei mai vrednici din boieri să dea boieriile carele sunt orînduite și să metahirisească în slujba lor, după trebuință, atît pământenii, căt și grecii credincioși și vrednici.

Și fiindcă să da împărătești porunci ca să se taie și să se aducă din munții Valahiei și ai Moldaviei multe feliuri de chipuri de chereștea, carea să orînduia pentru zidirile cetăților ce să află în partea Rumelii, și după zapisele cele pecetluite ce le da biná-eminii, ca plata tăiatului și căratului chereștelii, să se ia din mila haraciului țării, ce este asupra domnilor. Numita chereștea, când va fi trebuință a să cere tăiatul și căratul chere // 9^v stelii, să se plătească din haraciul Valahiei dăplin, fără lipsă, adecă fără de a nu să tăia un ban.

Și vitele cifticului Mangaliei, carele sunt supt stăpînirea ustáliei Mangaliei, fiindcă să aducea vara pentru pășune în Jăgălia, ce este pămînt al Valahiei, și fiindcă urma a să aduce iarna în satul ce să numește Tunzla, carele este în județul Mangaliei, de vreme ce numitele vite nu sta în vremea iernii la Tunzla și nu era să facă cășla în Valahia, și ustálele făcea cășla în Jăgălia și nu să întorcea iarna numitele vite în Mangalia, ci metahirisea și lua în slujbe mulți raiéle, ca să se oprească numitul ustá de a paște mai sus-zisele vite numai vara în Jăgălia și de a le aduce iarna în Mangalia și de a face cășlále fără sinét și de a metahirisi în slujbe pre raiéle, măcar că s-au dat pentru aceasta poruncă la Ozu-Valesi și cătră cadiul Mangaliei în luna lui Șevál⁶ a váleatului [...]⁷, dară și de acum înainte să opresc pășunile numitelor vite ca să nu să mai facă în Valahia, nici vara, nici iarna și să diafendefesesc sáracele raiéle de nedreptățile ustalelor. // 10^r Milostivirea cea cătră ticăloși și mila cea cătră zălojărea

⁶ În text: *Șevan*, probabil o confuzie între numele lunilor *Șaban* și *Șeval*. Am preferat numele *Șeval*, după context.

⁷ Indicația anului este incompletă. În text apare doar litera chirilică *п*, corespunzătoare numărului 80.

Dumnezeului tuturor, ce este una din însușirile dreptei Împărăteștii Noastre firi, fiind împărțite cu bișug cătră toți și mai vartos cătră raiélele Valahiei și a Moldaviei, cele mai sus-zise și tălmăcite pricini, de vreme ce cuprind îndestularea numitelor țări și a fi totdeauna lăcuiitorii Valahiei în liniște, păziți de fieștece nedreptate, supt Împărăteasca Noastră mare umbră, Tu, cel ce ești numit Domn, după ce vei deșchide și vei citi Înalta Noastră Poruncă înaintea mitropolitului, episcopilor, arhimandriților, igumenilor și a tuturor celorlalți boieri și boiernași, și căpitani, și zapcii, și lăcuiitorii raiéle ai Valahiei și, după ce vei arăta și vei tălmăci lor scóposul cel împodobit cu dreptate, vei păzi și vei ținea în mâinile Tale acest Hatișerif și, pentru ca să se urmeze cele ce să cuprind într-însul, să se pedepsească cei ce să vor purta împotivă, oricine ar fi, vei năvăli la cáidul fieștecării pricini, după mijlocul ce să arată și să tălmăcește într-acest Hatișerif, // 10^v și poruncim ca să te silești să ne scrii și să arăți la Preamilostiva Înalta Noastră Poartă.

Și măcar că, după cum s-au scris, poruncim ca să aibă Împărăteasca Noastră iertăciune atât boierii cât și lăcuiitorii Valahiei și ai Moldaviei, pentru binile lor, cele trecute în vremea războiului și ca să rămâie și să se întărească la dânșii treptele cele dintâi și boieriile ce avea înaintea războiului și moșiile lor.

Dară de a să păzi în veci cele mai sus-zise și de a să face îmbișugată și îndestulată țara, carea s-au prăpădit în vremea războiului, și lăcuiitorii de a fi în pace și în liniște, de vreme ce sunt acestea împreună legate cu grija și cu silința ce trebuie să puie boierii la îndreptarea moșiilor lor, întru carele să hotărăște și să cuprindă hrana vieții și curgerea chiverniselii lor, înrodindu-și lor cele ce li să cuvine după vechiul obicei, și încă puindu-și toată puterea lor ca să arate supunerea, înduplecarea și plecăciunea cea mare și îndatorită la socoteala și porunca Domnului lor ca să se mângăie și să se diafendefsească cu chibzuire, odihnindu-se și ocrotindu-se și do // 11^f bândindu-și treptele lor cele vechi după vechiul obicei al țării, le vei porunci să-și tragă mâna și să se păzească de cereri fără cale, ce de la o vreme încoace s-au obicinuit împotiva vechiului obicei al țării, și încă de cereri și pretendeluri ce nu le va suferi țara din pricina prăpădeniei din vremea răzmiriții și de cereri împotiva acestor mulfiéturi și hărăziri, iar căți să vor purta nesupuindu-se și păgubind ticăloasa raiă împotiva Împărăteștii Mele socoteli și voințe și, amestecându-se la pricini ce nu li să cuvine, sau vor vrea să dea turburare la nizám și buna orânduială ce s-au socotit cu pretendeluri de lucruri ce sunt afară din hotarale lor și cu cereri netrebnice sau ar vrea ca să se împotivească la bunele economii ce ar face Domnul pentru chivernisirea pricinilor țării și pentru odihna inimilor raiélii, și vor cuteza să se poarte împotiva voinții Domnului, celui ce să alege de cătră Preaînalta Mea Împărăție și să orânduiește lor Domn, de vreme ce domnii au plenipotenție de a face pedeapsa ce să cuvine acestora, de aceea Tu să pui toată silința spre pedeapsa și înțelep // 11^v ciunea acestora, după chipul aceii depline puterii tale, și pentru ca să pricinuiesti liniștea la sāraca raiă și să păzești nizámul țării, s-au dat această Preaînaltă a Noastră Împărătească poruncă și și s-au trimis ție.

Deci atât boierii cât și raiélele Valahiei, în câtă vreme nu să vor abate din calea cea dreaptă, spre a săvârși cele ce sunt cuviincioase la supunere cu credință, cu dreptate, cu gând curat și cu supunerea cea trebuincioasă la Împărăteștile Mele porunci, să știe că în tot chipul să vor hărăzi lor Împărăteștile Mele mili și vor vedea, supt umbra cea deasă și mare a Mea, bunele răsplătiri în locul pagubelor și pustiirilor ce au suferit în vremea războiului și încă să mai știe cum că fieștecare, uitând amărăciunea cea veche, să vor îmbrăca totdeauna și nelipsit cu liniștea și cu neturburarea.

Și Tu și cei ce-n urma Ta vor urma după mai sus-zisele porunci cu supunere la Preaînalta Mea Împărăție și cu mulțămire cătră Dumnezeu pentru milele Mele cele Împărătești ce ați văzut, să știți cu adevărat cum că până nu să va // 12^f arăta vreo mare vină pentru care să urmeze a face trebuință de scoaterea și mazilia voastră, nu veți avea nici un fel de bănuială de mutare și de schimbare, fiind întăriți și nemișcați în domnia Valahiei, stând de mijloc credința și dreptatea voastră și să fiți încredințați cum că mai sus-zisele pricini vor fi pururea urmate și cum că să va face silința totdeauna din partea Împărății Mele și a vezirilor și a vechililor miei pentru liniștea, odihna, neturburarea și deusebirile ce aveți în vremea cea dreaptă a marelui nostru strămoș, celui ce lăcuiește în rai, Sultan Mehmet Împărat, carele s-au învrednicit iertăciunii de la Dumnezeu și cum să va face răsplătire la oricare să va îndrăzni a să purta împotiva acestui dat nizám îndată ce să va auzi vreo pornire împotivă sau la cei ce să sălășluiesc în marginea Dunării, pre hotară sau și într-alte părți și la mici și la mari.

Deci știind acestea, pentru ca să-ți pui toată puterea și pentru ca să înștiințezi la toți lăcuiitorii boieri, și raiéle, scóposul și cuprinderea Împărăteștilor Mele porunci și pen // 12^v tru ca să-i

îndemnezi să fie pururea rugători către Dumnezeu pentru întărirea și înălțarea a Înaltei Mele Împărății și vieți, s-au dat această Preainaltă a Noastră Împărătească poruncă și poruncim ca, îndată ce va sosi, făcând lucrare într-acestaș chip după cuprinderea sfintei mele porunci ce s-au dat, la care este următoare supunerea, să te depărtezi de împotrivirea cea către dânsa. Așa să știi, și în sfântul acesta semn să dai credință!

Au scris la mijlocul cinstitudinii Șevál a văleat 1188 [1774], păzita mea cetate Constandanie.

[*Hatışeriful Sultanului Selim*, 1791]⁸

Alcătuindu-se pacea între Preastrălucita Poartă Otomanicească și între Chesariceasca Curte a Austriei, împărățind Preaputernicul și Preamilostivul împărat Sultan Selim al treilea, fiul Preaputernicului Împărat Sultan Mustafa al treilea și orânduindu-se de al doilea Domn țării, Măria Sa Mihail Constandin Suțul Voievod, încă aflându-se la Ordu Humai, lângă Preaslăvitul Vezir Isuf Pașa, s-au făcut despre partea obștii către Preaputernica Poartă arz, cerând // milostivire pentru multele patimi ce au suferit țara din pricina războiului și atât prin mijlocirea Mării Sale, Domnului țării, cât și prin ajutorii Preslăvitului Vezir, au năstăvit Domnul Dumnezeu cu gând bun, preaputernicul și preamilostivul împărat de au hărăzit Împărăția Sa țării acest Hatışerif la leat 1791, care s-au talmăcit din cuvânt în cuvânt de Dumnealui Ianache Văcărescu și s-au și cetit în Divan de însuși Dumnealui, fiind Vel Vistieri.

*Mugibinge amel olună*⁹, adică: După cum înlăuntru să cuprindă, așa să se urmeze:

Locul turalii¹⁰ împărătești

1^r Lauda domnilor din neamul Mesiei, alesule din cei mari din turma lui Iisus, Domnule al Țării Rumânești, Mihaile Voievod, bune să-ți fie săvârșiturile!

Îndată ce-ț va sosi Înalțul acesta Împărătescul Mieu semn, în știre să-ți fie Ție că vrajba și războiul ce au fost între Înalta Mea Împărăție și între Împărăția Nemților, fiindcă s-au schimbat întru pace și prieteșug, milostivindu-mă și miluind starea săracilor raiéle, carele cercase în vremea răzmiriții supărări și suferise strădăni, să dedese și să hărăzise sfînta mea poruncă cea plină de milostivire, la mijlocul lunii lui Muharém a acestui văleat 1206 [1791], întru care să cuprindea ca //1^v să se diafendipsească săracele mele raiéle de nedreptăți și cum că s-au iertat până în doi ani, începându-se de la a treia zi a lunii lui Zilhigé a văleatului 1206 [1791], a plăti haráciul și bairám-peșchéși și rechebié și geaizé, acum dar în magazărul cel rumânesc și turcesc ce au venit din partea mitropolitului țării, episcopilor, igumenilor și a ruhbânilor de la toate mănăstirile și bisericile, și a boierilor, a căpitanilor și a tuturór zabiților Țării Rumânești, fiindcă, arătându-și ostenelele, sudorile și relele întru care au căzut de vreo câțiva ani încoace și cum că cei mai mulți dintre dânșii, din pricina¹¹ venirilor asupra a războinicilor, s-au depărtat de la casele și patria lor, cum și prăpădenia țării și ticăloșia stării lor.

Și către acestea și cum că să poartă cu cea desăvârșit supunere și cu toată plecaciunea la Înalta Mea Împărăție, cer și să roagă de¹² a să face înnoirea a Preainaltei porunci ce să hărăzise mai înainte, întru ca// 2^r re să cuprindă orânduiala țării și multe feliuri de șurútri ce sunt întocmite asupra milii și milostivirii Mele cele către dânșii. Cercetând condicile fermánurilor, cele ce sunt păzite întru Împărătescul Mieu Divan, fiindcă s-au găsit cum că la anul 1188 [1774] s-au fost dat două Preainalte ale Mele Împărătești porunci, împodobite cu cel vrednic de închinăciune hatihumaiún, deosebite la amândouă țările, cum că raiélile Țării Rumânești și Țării Moldovii, care sunt ca un chelér al Împărăției Mele, plătindu-și haráciul pentru toate socotelile lor cele vechi, atât în naht, cât și altele câte vor fi, să nu să facă nici un fel de împlinire.

Asemenea, când să va întâmpla pricinuirii între osmanlái cu raiéle, Domnul Țării Rumânești, cu dreptate cercetând pre pârâș cu pârătul, cele dovedite dreptăți să le îplinească, iar la întâmplătoare pricini între osmanlái cu raiéle, diván-eféndis și alți turci carii să vor afla lângă Domnul Țării Rumâ// 2^v nești, mijlocind și stând spre a pleca pricinuitorii să curme pricina, cum și acele pricini care, prin

⁸ Foaia de titlu.

⁹ Text în limba turcă osmanlâie.

¹⁰ În text: *tungralii*.

¹¹ Cuvânt șters parțial, lectură refăcută.

¹² Tipărire defectuoasă, lectură refăcută.

mijlocirea osmanlăilor și cu cuvântul mijlocitorilor, nu să săvârșesc, fiind lucru cunoscut că sunt ale acestor felii de pârâși, care socoteala lor razimă spre a păgubi și spre a întrista pre săracile raiete cu mincinoase jălbi, ale căror jălbi, când nu li să vor lesni hotărârea, atunci ca să nu să păgubească săracile raiete cu acest felii de davale mincinoase și împotivitoare la șări-șarîf, să se caute cu dreptate și să se taie înaintea cadîului de la Giurgiu.

Și cadîii de la Giurgiu, acest felii de judecăți, când li să vor orândui, să le descurce și să le hotărască prin desăvârșită dreptate, silindu-se în tot chipul de a-ș găsi dreptatea locul ei, și să se ferească, să se teamă foarte de a nu să amăgi spre a nu să întâmpla cea mai mică împotivire la lămurirea judecății și a să supăra săracele raiete.

Așijderea, raietele Țării Rumânești să nu să bântuiască cu supărare de ihzâr în altă parte, // 3^f așijderea și la jălbile care caută la averea neamului și la altă epitropie, mărturia cutăria raiete asupra cutăruia osmanlău este priimită. Iar, afară dintr-aceste doauo davale, care caută la averea neamului și la epitropie, la alte pricini ce razimă asupra dreptății, de va mărturisi cutare raiete asupra cutăruia osmanlău, nu este priimită fiindcă s-au dat fetfă i șarîf ca după această fetfă să se urmeze.

Așijderea, câți din ascherlii și alții vor face răotăți în pământul Țării Rumânești, trimițându-se la serhături, să se pedepsească cu mijlocul zabîților, iar pentru unii din serhatlăi și din lăcutorii Cazărilor Dunării, carii întră fără de voie în Țara Rumânească, împotriva celui mai de nainte dat nizâm, și gâlcevindu-se între dâșii și omorându-se unul pre altul, fac cerere de la midiēt, adecă pentru prețul sângelui, meșteșugind pâri mincinoase, cer lucruri și naht, păgubesc și supără pre raietele Țării Rumânești și, măcar că s-au fost dat împărătești porunci după // 3^v cel mai din nainte nizâm ca să surpe cășlăile și odăile ce era făcute înlăuntru, în Țara Rumânească, și ca să se depărteze și să se izgonească câți serserii netrebniți și rai să învârtejăsc, dar de vreme că este aproape de socotință cum că acest felii de rai totdeauna pot a avea în gând de a intra în Țara Rumânească, de acum înainte dar să nu mai poată intra în țară alt nimeni de la serhături, fără de numai acei ce sunt orânduiți și supt număr, carii, luând tescherēle de voie de la zabîții lor, pre aceia să-i arate Domnului Țării Rumânești sau vechilului său, ca să ia de la Domn sau de la vechilul său altă teschereă și cu aceea să poată merge la județe unde să nu poată ținea conace sau să-ș facă casă, nici să facă arături, nici să cosească, nici să supere pre raiete și nici să dea selēmuri.

Care acestea toate sunt scrise la cele mai din nainte pentru nizâm date Împărăteștile Mele porunci ca să se urmeze întocma și neclintite.

Așijderea că nici într-un chip voință nu // 4^f este de a păgubi pre săracele raiete, vezirii, zabîții, judecătorii, cu trimiterea mumbașirilor în Țara Rumânească pentru acest felii de mincinoase davale.

Așijderea pământul și moșiile ce să numesc cu nume raiete, care dintru început, fiind mănăstirești sau și ale altora, s-au luat de la dâșii fără de dreptate, prin cercetare cu amăruntul, când să va dovedi că cu nedreptate s-au luat întru stăpânire, să se întorcă la stăpânii lor, după dreptate.

Așijderea, pentru ca să fie cu lesnire scoborârea rodurilor din pământul lor la altă parte sau dintr-altă parte în pământul lor, de va face trebuință să-ș deșchiză schela lor cea veche, ce să numește Orașul de Floci, însă cu mijloc să nu să pricinuiască cu alte mijloace pagubă Preaînaltei Împărăției Mele, la deșchiderea ei să aibă voie rumâni. Așijderea să nu să dea voie la neguțatori să ție moșii și ceflicuri sau să pască dobitoacele lor înlăuntru pământului Țării Rumânești. // 4^v așijderea, preainălțații vezirii și slăviții mirimirani, când merg și vin la mansupurile lor, fiind poprit de a nu să schimba din drumul cel drept ca să între în pământul Țării Rumânești, să ia de la raiete emuri și lucruri de mâncare sau cai de olac fără plată și să supere pre săraci cu alte cereri vezirii și mirimiranii, cum și etpăiurile lor, să nu să abată din însuș drumul cel drept ca să nu păgubească pre săraci cu intrarea lor în țară.

Asemenea, fiindcă să cuprinde în cele mai din nainte date Împărăteștile Mele porunci, și pentru olăcurile care merg și vin cu trebuincioase trebi la unele părți ca să nu să abată din dreptul lor drum spre a trece prin Țara Rumânească, nici să ceară cai mai mulți decât aceia care le scriu în fermăniurile de menzil ce au la mâna lor, cum și cei cu trebi la mai sus-zisa țară să nu supere pre săraci cu cerere de cai mai mulți decât să cuprinde în poruncile ce au la mâna lor.

Așa și de acum înainte negreșit să se urmeze nôima a mai sus-ziselor porunci și // 5^f să nu să zmințească măcar cu cât un minut de ceas paza acestor zise șarturi. Dar când să va îndrăzni cinevași împotriva Preaînaltei Mele porunci, să se facă pornire și sârguială cu tot felii de silință la pedeapsa aceluia fără zăbavă.

Așijderea săracele raiéle să nu să supere de zabiți și hărăcéri ai mărginii Dunării cu cerere de spénghi au de haraci sau cu alte pricinui, trecînd la casabále, la sate și la târgurile după marginea Dunării pentru ale lor trebi și câștiguri, și fiindcă multe feliuri de Preaînaltele Mele porunci împărâtești s-au dat mai din nainte, pentru oamenii și colgii mai sus-zisilor zabiți și hărăcéri, ca să nu să învârtească înlăuntru, în Țara Rumânească, cu pricinui că cercetează raiéle streine și acum după acelea să se poruncească la câți să cuvine, cum și la aceia să se facă înfricoșare.

Așijderea și pentru îmbrăcăminte și hainele raiélelor și ale lăcuiitorilor țării, după mulfiétul pământului, cu slobozenie de ni // 5^v menea să nu să supere. Asemenea câți din raiélele Țării Rumânești vor priimi legea turcească, să nu poată cere parte de clironomie pentru că aceasta este din pricinile ce să cuvin la șări-șaríf, fiindcă s-au cerut pentru aceasta fetfá, adecă cutare creștin, după ce va priimi legea turcească și va muri, tatál lui cutare creștin, fiului său clironóm nu să face, cum și un bărbat creștin cutare, al cutăria creștine, după ce să va turci muierea lui și va muri ea, bărbatul ei clironóm nu să face, cum și un fecior al cutăruia creștin, după ce va priimi tatál său legea turcească, feciorul lui, fiind creștin, clironóm tătâne-său nu să face. Asemenea și cutare turc pe cutare robul lui creștin, după ce-l va slobozi fără de a nu să turci, și va muri mai sus-zisul turc, nu să face clironóm robul său. Într-acestaș chip dar, fiindcă s-au dat mai sus-zisele patru fetfále, să se urmeze nóima lor.

Așijderea pentru cunoscută suma oilor ce să cumpără cu mijlocul casabáșilor prin // 6^r saigii și oamenii lor cu poruncă, fiindcă s-au arătat mai din nainte că din cumpăratoarea oilor să pricinuiesc nedreptăți și supărări la raiéle, măcar că, milostivindu-ne asupra lor, am iertat cumpăratoarea oilor, ceea ce să urma cu mai sus-numitul mijloc, dar, fiind trebuință (atât pentru tainurile ce să dau de la mirie, cât și pentru hrana celor ce lăcuiesc în împărâteasca mea cetate a Țarigrádului) de a să lua oi din toate memlechéturile împărâtești, raiélele Țării Rumânești, oile lor, carele au de vânzare, să nu le ascunză, ci cu prețul curgători să le vînză la neguțatori și la gelépii carii au a le aduce în Țarigrad, însă nu într-altă parte, și cu ocrotirea și silința Domnului Țării Rumânești, să nu să facă cel mai mic cusur spre a să trimite mulțime de oi.

Așijderea pământul Țării Rumânești, fiindcă este ca un chelér al Împărăției Mele și fiindcă aducerea a câte zaherele trebuiesc în Țarigrad, razimă în pornirea din zaherélele Țării Rumânești și ale Moldovii în loc de mucaiseá care din milostivire s-au// 6^v rădicat mai din nainte. Raiélele Țării Rumânești, sămănând și secerând, câte roduri vor face, acele roduri și zaheréle ale lor neîncetat să le scoboare la schele și să le vînză la reizii corábiilor de la capán, cu prețul curgători, iar să nu dea într-altă parte și, cu pricină că s-au iertat mucaiseáoa, să se lase de a sămăna și a sece, cum și, cu gând de a face matrapazlác zaherélelor ce le au în mână, să nu le strângă și să nu le ascunză ca cu acest mijloc mai sus-zis să se folosească, și lăcuiitorii Țarigrádului de hrana lor să fie lipsiți. Pentru aceea dar atât Domnul Țării Rumânești, cât și boierii în toată vremea să se silească.

Așijderea, în toată curgerea războiului, orice feli de greșală și vinovăție s-ar fi arătat, făcută din nevoie atât de cătră boieri cât și de raiélele Țării Rumânești și ai Moldovii, s-au iertat cu desăvârșită nepomenire, și pentru cele de atunci greșáli ale lor nu numai să nu să supere, ci nici prin mintea lor să nu treacă la a// 7^r celea răsplătiri.

Așijderea și de acum înainte, de nu să vor abate din datoria supunerii și a plecaciunii și din urmarea celor cuviincioase a celor ce plătesc haraciul, afară din daruri, milă și milostiviri, atâta nu vor vedea.

Așijderea, după cuprinderea împărâteștilor porunci care s-au dat la anul 1173 [1759] pentru alegerea și hotărârea gálcevii care cursese între nazărul Silistriei și între domni Țării Rumânești pentru Anatúna, acel preaînalt fermán care mai pre urmă s-au dat pentru aceasta, să se facă silință ca să se urmeze.

Așijderea și boieriile țării, care sunt ale amândurora țărilor, ale Țării Rumânești și ale Moldovii, să se dea la cei credincioși și aleși dintre pământeni și din greci care pot să le otcăruiască, fiind aferosite și legate la voința domnilor Țării Rumânești și a Moldovii, alegându-se la boieriile cele ce să cuvin boierilor acestor doauo țări, câți sunt vrednici dintre boieri, atât dintre pământeni, cât și din grecii cei //7^v cu credință și iuschiazăr, după trebuințe să se orânduiască la boieri, fiind aferosită și legată aceasta la mâna domnilor.

Așijderea, și pentru binalile cetăților, care sunt în părțile Rumelii, câte feli de cherestele trebuiesc, după cum și mai naite, să se taie și să se care din munții Țării Rumânești și ai Moldovii și după adevărințele cele întărite cu pecete care dau bina-eminii pentru cea cuviincioasă plată de tăiat și

cărat din Malul, care este asupra Țării Rumânești și a Moldovii, pre deplin să se plătească și nici un ban să nu să scază.

Așijderea și dobitoacele cefflicului care să stăpânește de ustălele ai Mangaliei, de aici înainte, atât vara cât și iarna să se poprească să nu să mai pască în pământul Țării Rumânești ca săracele raiéle de acea pagubă să se mântuiască. Acestea toate, câte mai sus să arată, să cuprind în numitele doauo Împărăteștile Mele porunci împodobite cu cel vrednic de închinăciune al Mieu hatihumaiún, ci fiindcă raiélele acestor doauo țări până acum // 8^r n-au făcut nici un cusúr la urmarea căzutei lor datorii, acei cu plecată supunere, asemenea și de acum înainte cu hotărâre să nu să abată până la un păr credința și cea după datorie a lor supunere, purtându-se cu desăvâșită ascultare și smerenie la Domnul lor, silindu-se cu luare-aminte la urmarea împărăteștilor mele trebuincioase slujbe și să se înfricoșeze foarte de cel mai mic cusúr.

Deci, după Împărăteasca Mea milostivire, ce în faptă este cătră dânșii, acum mai adăogând aceste mai jos șarturi la șarturile ocrotirii lor, le arătăm într-acestaș chip:

De acum înainte să nu să ceară mai mult haraci decât șase sute noaosprezece pungi lei din Țara Rumânească și o sută treizeci și cinci pungi și patru sute patruzeci și patru și jumătate lei din Țara Moldovii, și numitul haraciul acestor doauo țări, la fieșcare sfârșit al anului, să se dea la Preainalt Pragul Împărăției Mele, iar în orânduieii să nu să dea.

// 8^v Și să nu să ceară cu nume de bairám-peșchêș mai mult decât noauozeci mii de lei în naht, și în lucruri, și cu nume de rechebiéi, mai mult decât patruzeci de mii de lei din Țara Rumânească, cum și din Moldova, cu nume de bairám-peșchêș în naht, și în lucruri noauozeci mii de lei și, cu nume de rechebiéi, decât doauozeci și cinci mii de lei.

De la domni să nu să ia bani de mucarél, domnii mazáli să nu să facă până nu să va arăta vreo vină a lor adevărată. De la orânduieii noi domni să nu să ceară măcar o pará mai mult, geaizéle și avaéturi, decât cele din vechime, care acelea să nu să ia de la raiéle, ci să se dea din banii carii să cuvín numai și numai ai domnilor, adecă din ocne, din mucazále, din vamă și din asemene ca acestea rosomături, care acestea câștiguri să cuvín la domni.

Din partea páșilor, cadiilor și altor zabíți, carii să află împrejurul acestor doauo țări, să nu să pretenderisească pentru sineș, nici să ceară avaéturi din care curg pagubă // 9^r la raiéle, și de Preainalta Mea Împărăție să nu să dea voie ca să trimiță din partea lor mumbașiri numai ca să ia bani și daruri.

Când să întâmplă mazálii și orânduieii de mansúpuri la Preainalta Mea Împărăție, să nu să ia de la domni nici un feli de geaizéle și de havaét. De cătră Preainalta Mea Împărăție să se ia bucate și alte zaheréle din amândoauo mai sus-zisele țări, numai cu cumpănire de a nu să pricinui lipsă la lăcuiitorii lor. Și când să cumpără din partea miriiei, prețul lor să se plătească în naht, fără de a nu să încărca raiélele cu căratul, iar de să va număra de neguțatori, prețul lor să se plătească după cum curge prețul în țară și, fiindcă mai nainte s-au arătat cum că, la cumpăratoarea oilor ce să face prin mijlocul saigiilor și a oamenilor casabáși, să pricinuieste nedreptăți la raiéle, acea cumpăratoare a oilor, cu acest feli de mijloc, măcar că s-au iertat, dar fiind trebuință pentru tainăturile miriei și pentru a lăcuiitorilor Țarigrádului, să se ia oi din me // 9^v mlechéturile împărătești, cum și raiélele acestor doauo țări să-ș vânză oile lor la neguțatorii gelépi după curgătoriul preț și, prin purtarea de grijă a Domnilor, să nu să facă cusur la pornire de mulțime de oi la Țarigrád.

Care acestea fiindcă să cuprind într-acele mai sus-numite doauo Înalte Împărătești porunci, asemene și de acum înainte să se urmeze nóimele lor și să se facă silință, când va fi trebuință de a să lua dintr-aceste doauo țări chereștea și alte trebuincioase pentru binále, suma lor mai întâi să se arate la domni și, după gășitul mijloc, să se care la hotarále acestor doauo țări, iar tăiatul și căratul cu mijlocul acela care să poată da mâna la raiéle să se plătească de cei orânduieii la această treabă și să nu să silească mai sus-zisele raiéle de a le duce într-altă parte, fără de numai la hotarále lor.

Când să vor cere lucrători și cară de la lăcuiitorii acestor doauo zise țări, să nu li să zăbovească sau să li să taie măcar un ban din obicinuita lor plată. //

10^r Să nu să dea voie la nimeni din mărghinași (sau diiamacri) și alții ca să între într-aceste doauo țări cu gând a păgubi pe raiéle și să se învârtejască, fără de numai neguțatorilor celor cu fermánuri împărătești.

Să nu să dea voie ca să are și să lucreze pământul care să cuvín lăcuiitorilor acestor doauo țări, nici să puie înlăuntru dobitoace spre pășune, iar care vor cuteza să urmeze împotriva acestui nizám cu strășnicie să se pedepsească.

De vor fi stăpânit moșiile pământenilor, după pace să se întoarcă la raiélele care sunt stăpânii lor.

Nefiind treabă din cele foarte trebuincioase, să nu să trimită mumbașiri la aceste doauo țări de Preaînalta Mea Împărăție, iar când să vor trimite mumbașiri, osteneala lor să nu o ceară de la raiéle, nici să zăbovească cu șăderea lor, meșteșugind pricinuirii.

Aceste mai sus-zise șárturi este Împărăteasca Mea voință cea plină de milostivire ca, dimpreună cu celelalte ce mai nainte s-au dat pentru nizám, să se păzească. //

10^v Și această poruncă să o păzești în mâinile tale ca să se urmeze de acum înainte toate șárturile ce într-însul să cuprind și, când va face trebuință, să cercetezi cáidul lui și nóima fieștecăria madeá ca să le pui în faptă după mijlocul ce arată mai sus și să urmezi după dânsul, iar pre cel împrotivitori, oricare va fi, să-l arăți și să-i scrii la Preaînalta Mea Poartă ca să se pedepsească.

Din boierii acestor doauă țări, la câți slujăsc cu credință Preaînaltei Mele Împărății și arată suppunere și plecăciune la Domnul lor, câte stări s-au învrednicit înaintea războiului ce îl aveam și pământurile lor, ce să numesc moșii, să li să dea fiindcă s-au făcut și mai nainte Împărăteasca Mea poruncă.

Să aibi purtare de grijă ca aceste mai sus-zise madéle să se păzească în veci, întărite și cu șart până la un fir de păr.

Să nu să lenevească boierii de a să supune cu desăvârșită ascultare și datornică plecăciune la porunca și socotița Domnului lor.

Să te sârguiești la întemeierea pământului // **11^r** Țării Rumânești din care curge hrana lor și, ca să se învrednicească ei folosurilor acelora care li să cuvine lor, după obiceiul cel vechi al pământului și al stării lor celor vechi, și ca să petreacă în liniște și răpaos cu ocrotire și apărare și cu orânduială la slujbe și cu pronómiile lor, care acestea toate sunt pricini ale întregimei pământului.

Să dai poruncă ca să se înfricoșeze și să tragă mâna de cereri netrebnice, care s-au obicinuit de la o vreme încoace împotriva obiceiului celui vechi al pământului, de a cere și de a face teclifuri fără de cuvânt, care nu le pot suferi raiélele aceștii țări din pricina patimilor care au cercat în vremea rāzmíríții.

Și câți dintru dânsii nu vor veni întru suppunere și cunoștință, ci împotriva voinței, păgubesc și întristează pre sārácii raiéle și să amestecă în trebi care nu să cuvin lor și cu cereri fără de orânduială și cu teclifuri fără de cale, ies din orânduiala lor și să îndrăznesc la lucruri ce pricinuiesc turburare la cerutul de la tine nizám// **11^v** și zăticesc urmarea acelor de laudă cunoștințe, de care să apucă Domnul lor, de a pune în bună orânduială omurul pământului și a odihni inimile sāraccilor.

Câți dintr-acea urmează împotriva poruncii Domnului lor, care este ales din partea Preaînaltei Mele Împărății, și care este orânduie la urmarea acelor după trebuință cuviincioase strașnice pedepsele lor, fiindcă Domnii lor sunt cu desăvârșită putere și volnicie.

Și Tu, Domnule, să te sârguiești cu toată silința și privegherea după mai sus-zisul mijloc la pedepsele acestora și să socotești mijloácele liniștii reielelor și ale pazii nizámului țării.

Și, făcând taxil de la toate ale Mele raiéle, de la fieșcare cea cuviincioasă plată a haráciului, cu dreptate să grijăști ca să nu să însărcineze celelalte raiéle care dau însuși a lor dájde și cu partea celorlalți ce cu mijlociri să scot.

Și să aibi purtare de grijă a urma dreptatea, păzindu-te totdeauna de acest feli // **12^r** de ocrotiri pentru carele, cum că să hărăzise sfântă poruncă cu prelungire și cu deslușire și plină de milostivire iarăși în vremea Domniei Tale întru buna împărăție a celui ce au împărățit mai înainte Preaslăvitului unchiul meu, Preafericitului Împărat Sultan Hamit Han (fie asupra sa milă și fericire de la Dumnezeu!) pre la sfârșitul lunii lui Rebiul-evel¹³ a văleatului 1198 [1783], cuprinzători de a fi cu băgare de seamă totdeauna spre săvârșirea acestor pricini carele, și de vreme ce sunt cuprinzătoare de bună starea și maamuriétul ai mai sus-zisei țări, și fiindcă de a fi diafendipsiți lăcuiorii ei de tot feliul de nedreptăți și de a să face milostivire asupra neputincioșilor și nemernicilor și de a să milui zăloágele și amanéturile Preaînaltului Dumnezeu, una din darurile și bunătățile cele firești ale Împărăteștii Mele drepte firi, de vreme ce s-au răvârsat fără scumpete cătră toți nóima preaînaltei porunci ceii pentru orânduiala țării, // **12^v** după cum s-au arătat mai sus, care să hărăzise mai înainte și care, lucrându-se și acum în vremea dreptății Mele ceii Împărătești, să se facă silință pentru bunăstarea raiélelor.

¹³ Corect: Rebiul- evvel.

Și mai vârtos acum când este a să săvârși și sfânta cuprindere a ceilalte Înaltei Mele porunci ce s-au dat și s-au hărăzit, întru care să cuprindă scuteala și asidosia cea de doi ani, care este alcătuită asupra milii și milostivirii Mele ceii Împărătești, ce este asupra raéliei și asupra lăcuitorilor Valahiei, de a să face băgare de seamă la aflarea mijloăcelor, a stării ceii bune a țării și, după împlinirea a mai sus-zisului soroc, haráciul și bairám-peșchéș și rechebiéi ce au să plătească raiélele, cum și pricina a platii a geazélilor celor vechi și avaéturilor domnilor, alcătuiindu-se cu șurúturile și orânduiala, ce mai sus arată, pentru ca să se facă silință la diaféndipsis al săracilor, fiindcă este voința Mea, s-au dat această preainaltă poruncă și ți s-au trimis Ție.

Tu, acum mai Sus-nu// 13^f mitul Domn, după ce vei deșchide și vei ceti această sfântă a mea poruncă întru auzul mitropolitului, episcopilor, arhimandriților, igumenilor și tuturor boierilor și căpitanilor, și lăcuitorilor, și raiélelor mele și, după ce vei publici și vei propovedui cuprinderea ei, întru care să zugrăvește dreptatea, să le arăți că lăcuitorii și raiélele Împărăției Mele, în câtă vreme nu să vor abate din calea cea dreaptă de a săvârși cele cuviincioase ale supunerii și a raialăcului, cu credință, cu dreptate și cu inimă curată și de a împlini cele ce sunt trebuincioase la plecaciune și la supunere, cum că să vor cheltui și să vor răvârșa cu tot felul de mijloc, Împărăteștile Mele mili cătră raiéle și cătră săraci și cătră cei neputincioși și acum, în vremea dreptății Împărăției Mele, și cum că totdeauna și fără de încetare au să dobândească odihnă și răpaos, și atât Tu, cât și moștenitorii Tăi, în câtă vreme te vei purta cu supunere la Înalta Mea Împărăție și cu mulțămită la// 13^v Împărăteștile Mele mili, și vei săvârși poruncile ce ți s-au arătat mai sus și, până nu să va arăta vreo greșală a ta de față, care să pricinuiască netăgăduită mazilie și schimbarea ta, cum că nu vei avea grijă de mazilie și de cădere și, încât vei sta întru credință și întru dreptate cum că vei rămânea cu statornicie în domnia Țării Rumânești și cum că să vor lucra toate cele mai sus-zise de-a pururea și cum că să va face silință și băgare de seamă, atât din partea Împărăției Mele, cât și din partea preainaltăților veziri și slăviților miei epitrópi asupra priveleghiilor și odihnelor ce v-ați învrednicit în vremea dreptății Preaslăvitului Mieú strămoși, celui sălășluit în rai, Sultan Meemét Han (fie asupra sa dumnezeiască milă și fericire!), și cum că este adevărat și hotărât ca să se pedepsească îndată cine să va da în știre, toți acei ce să vor îndrăzni să se mișce împotriva nizámului, veri mici, veri mari, atât din lăcuitorii marginii Dunării și ai serhăturilor și celelalte locuri, ară// 14^f tându-le acestea la toți boierii, și lăcuitorii și raiélele Valahiei, pentru ca să-ț cheltuiesti toată puterea spre a le porunci și a-i face chemați de a să da cu totul spre doale și orări și bune cuvântări pentru starea vieții, îndestulării și strălucirii Împărăției Mele și, pentru ca să te depărtezi și să te înfricoșazi de cele împotriva, s-au dat această Preainaltă a Mea poruncă și poruncesc ca, după ce va sosi, să te porți după cuprinderea cea vrednică de supunere a Sfintei Mele porunci ce să arată mai sus, ferindu-te desăvârșit de a suferi și a priimi cele împotriva. Așa să știi, și la sfântul acesta semn să dai credință.

Au dat la începutul lunii lui Sefér a văleatului 1206 [1791] întru păzita mea cetate Constantânie.

Glosar

afierosít adj. „dependent”, 7^f Hat.2.

ahinamé s. f. „tratat cu o altă țară”, 3^v Hat.1.

amanét s. n. „gaj, zălog”, 12^f Hat.2.

anaforá s. f. „raport scris adresat Domnului (de către un mare dregător)”, 1^v Hat.1.

arvunitór, -oáre adj. (despre bani) „care constituie arvună”, 5^f Hat.2.

arz s. n. „plângere, jalbă”, [foaia de titlu]^f Hat.2.

ascherlíu s. m. „soldat turc”, 4^v Hat.1, 3^f Hat.2.

asidosie s. f. „scutire de impozite”, 12^v Hat.2.

avaét s. n. „taxă pentru o slujbă oarecare; dare specială, constituind un venit special al domnilor sau al boierilor; gener. impozit”, 2^v Hat.1, 8^v Hat.2.

bairám s. n. Compus *bairám-peșchéș* = dar pe care îl trimeteau domnii români cu ocazia sărbătorilor religioase musulmane, mai ales a bairamului, 1^v, 8^v, 12^v, Hat.2.

berát s. n. „diplomă, hrisov emis de sultan, oferind un privilegiu oarecare sau o investiție la instalarea la domnie; firman”, 3^f Hat.1.

- biná** s. f. „clădire (în construcție)”, 7^v, 9^v Hat.2.
- biná-emini** s. m. „intendent, inspector de clădiri”, 9^f Hat.1, 7^v Hat.2.
- cadíu** s. m. „judecător la turci”, 4^f, 9^v Hat.1, 2^v, 8^v Hat.2.
- cáid** s. n. „registru oficial, condica unei arhive, dosar”, 7^f, 10^f Hat.1, 10^v Hat.2.
- capán** s. n. „depozit de alimente pentru armata turcă”, 6^v Hat.2; var. *cabán* 8^f Hat.1.
- casabá** s. f. „orășel”, 5^f Hat.2.
- casabás** s. m. = casap-bașa „starosteale măcelarilor”, 7^v Hat.1, 5^v H 2; (adj.) 9^f Hat.2.
- câslá** s. f. = cășlă „stână, așezare de păstori unde se mulg oile sau vacile, în special așezare de iarnă turcească sau tătarască”, 4^v, 9^v Hat.1, 3^v Hat.2.
- ceflíc** s. n. = ciftlic „moșie mică sau fermă”, 4^f, 7^v Hat.2; var. *ciftic* 9^v Hat.1, *ciftlác* 5^v Hat.1.
- chelér** s. n. „cămară de aprovizionare a Imperiului Otoman”, 2^f Hat.1, 6^f, 7^v Hat.2.
- cheresteá** s. f. „lemnărie”, 9^f Hat.1, 7^v, 9^v Hat.2.
- chiatáb** s. m. = chiatip, chiatáp „secretar, scriitor”, 3^v Hat.1.
- chiverniseálá** s. f. „avere, agoniseală”, 10^v Hat.1.
- chivernisí** vb. IV. „a administra”, 9^f Hat.1.
- chivernistre** s. f. „administrare”, 11^f Hat.1.
- clironóm** s. m. „moștenitor”, 5^v Hat.2.
- clironomie** s. f. „moștenire”, 4^f Hat.1, 5^v Hat.2.
- clironomísí** vb. IV. „a moșteni”, 7^f Hat.1.
- colgiú** s. m. „strângător de biruri”, 6^v Hat.1, 5^f Hat.2.
- conác** s. f. „casă, reședință; loc de popas”, 3^v Hat.2.
- curgătóri** adj. (despre prețuri) „la zi, curent”, 6^f, 6^v, 9^v Hat.2.
- cusúr** s. n. „neajuns, piedică”, 8^f Hat.2. Expr. *A (nu) face cusur* = a (nu) împiedica, a (nu) provoca necazuri”, 6^f, 7^v Hat.1, 6^f, 8^f, 9^v Hat.2.
- cutáre** adj., nehot. „oarecare”, 7^f Hat.1, 3^f, 5^v, 7^f Hat.2; gen. -dat. *cutăruia*, 7^f Hat.1, 3^f, 5^v, 7^f Hat.2.
- dájde** s. f. „impozit; bir”, 11^v Hat.2.
- davá** s. f. „reclamație, plângere; acuzație; conflict, proces”, 2^v, 3^f, 4^f Hat.2.
- diafendefsí** vb. IV. „a apăra, a ocroti, a proteja”, 9^v, 10^v Hat.1; var. *diafendipsi* 1^v, 12^f Hat.2.
- diafendefsís** subst. „ocrotire, apărare”, 2^f Hat.1; var. *diafendipsis* 12^v Hat.2.
- diétá** s. f. = diată „prevedere testamentară”, 4^v Hat.1.
- diván** s. n. „consiliu cu atribuții politice, juridice și administrative, constituit din marii boieri”, 3^v Hat.1, 2^f Hat.2.
- diván-chiatáb** s. m. = divan cheatip „secretar al Divanului, aflat în subordinea lui divan-efendi, care citea reclamațiile în fața divanului”, 3^v Hat.1.
- diván-eféndis** s. m. = divan-efendi „secretar turc al Divanului domnesc”, 2^f Hat.2.
- doá** s. f. = dova „rugăciune, urare”, 14^f Hat.2.
- dumiá** s. f. = dumea „dare specială către Imperiul Otoman”, 2^v Hat.1.
- émuri** s. n. = iemuri „mantale; stofe de manta”, 4^v Hat.2.
- etpái** s. f. = ecpaia „suită, escortă a unui mare demnitar”, 4^v Hat.2.
- fermán** s. n. „ordin verbal sau scris emis de sultan; decret al Porții în numele sultanului”, 2^f, 6^f, 7^f, 9^f Hat.1, 2^f, 4^v, 7^f, 10^f Hat.2.
- feftá** s. f. „sentință judiciară religioasă hotărâtă de muftiu”, 4^f, 7^f, Hat.1, 3^f, 5^v Hat.2.
- geaizé** s. f. „dar în bani oferit de domnitorii români sultanului și marelui vizir”, 2^v Hat.1, 1^v Hat.2; geaizele 8^v Hat.2, geaizelilor 12^v Hat.2.
- gelép** s. n. „negustor turc care cumpăra oi din țările române”, 7^v Hat.1, 6^f Hat.2; (adj.) 9^v Hat.2.
- haráci** s. n. „tribut plătit Porții de către țările române”, 3^v, 6^v, 9^f Hat.1, 1^v, 2^f, 7^f, 8^f, 11^v, 12^v Hat.2.
- hatihumaiún** s. n. „act emanat direct de la sultan”, 3^f, 8^v Hat.1, 2^f, 7^v Hat.2.
- hatişeríf** s. n. „decret, ordin emis de cancelaria Porții Otomane către demnitarul imperiului, purtând pecetea sultanului”, 1^f, 3^f, 6^v, 7^f, 10^f Hat.1.
- havalé** s. f. „povară, greutate; îndatorire către Poartă; angara”, 9^f Hat.1.
- hazné** s. f. „vístierie”, 3^f Hat.1.

- hărăcér** s. m. = haracciu „persoană care percepea haraciul”, 6^v Hat.1, 5^f Hat.2.
i „și”, 3^f Hat.2.
ihzár s. n. „mandat de aducere în fața justiției”, 4^f Hat.1, 2^v Hat.2.
iuschiuzár s. n. = ischiuzar „pricepere, dibăcie”, 7^v Hat.2.
izbráni vb. IV „a lichida, a termina”, 4^f Hat.1.
învârtej vb. IV „a provoca tulburări, dezordine”, 4^v Hat.1, 3^v, 5^f Hat.2.
madeá s. f. „problemă, afacere; pricină”, 10^v Hat.2.
mahzár s. n. „memoriu, petiție colectivă adresată sultanului sau marelui vizir”, 1^v, 6^v Hat.1; var. *magzar* 1^v Hat.2.
mansúp s. n. „funcție înaltă, demnitate”, 5^v Hat.1, 4^v, 9^f Hat.2.
marafét s. n. „îndemănare, pricepere”, 4^v, 7^f Hat.1.
matrapazlác s. n. „escrocherie, fraudă”, 6^f Hat.2.
mazál adj., s. m. „(domnitor sau înalt demnitar) scos din funcție; „(corp de cavalerie) format din boierii ieșiți din funcție”, 8^v, 9^f Hat.2; var. *mazil* 2^v Hat.1.
mazille s. f. „ordin de scoatere din domnie; starea celui mazilit”, 2^v, 12^f Hat.1, 13^v Hat.2.
memlechét s. n. „țară, stat; provincie în Imperiul Otoman”, 6^f, 9^v/9^f Hat.2.
menzíl s. n. „căruță de poștă cu cai, diligență; curier, ștafetă”, 6^f Hat.1.
menzíl-fermán s. n. „firman trimis prin serviciul poștal”, 6^f Hat.1.
metahirisi vb. IV „a folosi, a utiliza”, 9^v Hat.1.
mirie s. f. „vistierie a Imperiului Otoman”, 7^v Hat.1, 6^f, 9^f Hat.2.
mirimirán s. m. „pașă cu două tuiuri, guvernator peste o provincie”, 5^v, 6^f Hat.1, 4^v Hat.2.
moșneán s. m. „moștenitor”, 7^f Hat.1.
mucaesé s. f. „bir în grâu care se dădea turcilor”, 7^v, 8^f Hat.1; var. *mucaisea* 6^f Hat.2.
mucarél s. n. = mucarer „confirmare în scaun a domnilor români”, 8^v Hat.2.
mucazá s. f. „troc, schimb în natură”, 8^v Hat.2.
Muharém = Muharrem, prima lună a anului în calendarul musulman, 1^f Hat.2.
mulfiét s. n. „scutire de taxe pentru raiele”, 5^f Hat.2.
mumbaşír s. m. „agent turc, slujbaş al Divanului care făcea încasări și execuții fiscale”, 4^f, 9^f, 10^f Hat.2; var. *mubaşár* 5^f, 11^f Hat.1.
naht s. n. „bani gheață”. Loc. adj., adv. *În naht* = în numerar, cu bani gheață, 2^f, 3^f, 8^v, 9^f Hat.2.
nártul s. n. „preț fixat de stăpînire pentru alimente și alte produse”, 7^v Hat.1.
nazár s. m. „comandant al unei cetăți turcești de lângă Dunăre”, 8^v Hat.1, 7^f Hat.2.
nizám s. n. 1. „ordin, dispoziție dată de o autoritate”, 2^v, 4^v, 9^f, 12^f Hat.1, 3^f, 10^f, 13^v Hat.2.
 2. „organizare, orânduială (a unei țări)”, 11^f Hat.1, 2^v, 11^v Hat.2.
nóimă s. f. „regulă; rost, scop”, 4^v, 5^v, 9^v, 10^v, 12^f Hat.2.
odáie s. f. „cazarmă (de ieniceri, de seimeni) folosită și ca închisoare”, 3^v Hat.2.
olác s. n. „diligență, poștalion”, 6^f Hat.1, 4^v Hat.2.
osmanláu s. m. „turc”, 2^f, 2^v, 3^f Hat.2.
pará s. f. „monedă turcească mică, de argint, a cărei valoare era egală cu a patruzecea parte dintr-un leu vechi”, 8^v Hat.2.
pârás s. m. „reclamant”, 3^v Hat.1, 2^f, 2^v Hat.2.
pârát s. m. „reclamat”, 3^v Hat.1, 2^f Hat.2.
plenipoténție s. f. „împuternicire, delegare”, 11^f Hat.1.
politie s. f. „oraș”, 4^v, 6^v, 8^f Hat.1.
prăpădenie s. f. „distrugere, prăpăd”, 11^f Hat.1, 1^v Hat.2.
pretenderisi vb. IV „a pretinde”, 8^v Hat.2.
pretendeluire s. f. „pretenție”, 11^f Hat.1.
priveléghiu s. n. = privilegiu, 6^v Hat.1, 13^v Hat.2.
pronómie s. f. = pronomion „privilegiu”, 11^f Hat.2.
protásie s. f. „lucru susținut de cineva; propunere”, 7^f Hat.1.

- publicarisí, publicí**, vb. IV „, a publica”, 1^v Hat.1, 13^f Hat.2.
- raia** s. f. „Moldova și Țara Românească, așa cum erau denumite de turci, care plăteau tribut Porții, dar nu erau administrate de ea; locuitorii acestor țări, datori a plăti Porții un tribut anual”, 8^f, 9^v, 12^f Hat.1, 1^f, 1^v, 2^f, 2^v, 3^f, 4^f, 5^f, 6^v, 7^v, 8^v, 9^v, 10^f, 11^f, 11^v, 12^v, 13^f, 14^f Hat.2.
- raialâc** s. n. „raia; situația de raia a unei țări”, 13^f Hat.2.
- râzmiriță** s. f. = râzmeriță, 11^f Hat.1, 1^f, 11^f Hat.2.
- Rebiul-evvel**, a treia lună a anului calendarului musulman, 12^f Hat.2.
- rechebié** s. f. = richiabié „dare anuală pe care Țările Române o plăteau sultanului pentru acoperirea cheltuielilor escortei sultanului”, 1^v, 8^v, 12^v Hat.2.
- reíz** s. m. „comandant”, 8^f Hat.1, 6^v Hat.2.
- rosumat** s. n. = rusumat „impozit ce constituia unul dintre veniturile domnitorului”, 8^v Hat.2.
- ruhban** s. m. „înalt cleric”, 1^v Hat.2.
- saiğıu** s. n. „turc trimis să strângă belicul sau oieritul din Țările Române”, 7^v Hat.1, 6^f, 29^f Hat.2.
- sălâslui** vb. IV „, a locui”, 12^f Hat.1, 13^v Hat.2.
- schelâ** s. f. „port; punct vamal”, 5^v, 8^f Hat.1, 4^f, 6^v Hat.2.
- scópos** s. n. = scop, 9^f, 10^f, 12^f Hat.1.
- selém** s. n. „aconto”, 5^f Hat.1, 3^v Hat.2.
- Sefér** = Safer, a doua lună a calendarului musulman, 14^f Hat.2.
- serhát** s. n. „cetate sau fortăreață turcească situată la granițele Moldovei și ale Țării Românești”, 3^f, 3^v, 13^v Hat.2.
- serhatláu** s. m. „soldat otoman din trupele dislocate în serhaturi”, 3^f Hat.2.
- serseriu** s. m. „vagabond, haimana, pierde-vară, golan”, 3^v Hat.2.
- simfonie** s. f. „fig. înțelegere”, 8^f Hat.1.
- sintiches** subst. „tratată, convenție”, 2^v Hat.1.
- spénge** s. f. = spinge, spință „contribuție pe care o plăteau turcilor locuitorii țărilor române care se ocupau cu agricultura”, 6^v Hat.1, 5^f Hat.2.
- străgână** vb. I = a trăgâna, 9^f Hat.1.
- Şabán**, a opta lună a anului în calendarul musulman, 8^v Hat.1.
- şart** s. n. „dispoziție, hotărâre”, 5^f, 8^f, 10^f, 10^v Hat.2.
- şerif** s. m. „guvernator; șef de comunitate religioasă”, 3^f Hat.2.
- şeri-şerif** s. n. „pravilă juridico-religioasă musulmană”, 2^v Hat.2; var. *şări-şarif* 5^v Hat.2.
- Şeval**, a zecea lună a anului în calendarul musulman, 8^v, 9^v, 12^v Hat.1.
- şteajăr** s. n. „fig. centru; zonă”, 8^v Hat.1.
- şurútri** = şart, pl şurutri „dispoziție, hotărâre; convenție”, 2^f Hat.2; var. *şuruturi* 12^v Hat.2.
- tain** s. n. „mâncare, hrană”, 7^v Hat.1, 6^f Hat.2.
- tainát** s. n. „depozit pentru proviziile alimentare ale turcilor”, 9^f Hat.2.
- taxil** s. n. Expr. *A face taxil* = a încasa, a percepe (impozite, taxe), 11^v Hat.2.
- teclif** s. n. „dorință; propunere, ofertă”, 11^f Hat.2.
- teftér** s. n. „registru, condică”, 7^f Hat.1.
- teslím** s. n. Expr. *a face teslim* = a preda, a înmâna, 3^v Hat.1.
- teschereá** „adeverință, foaie de drum”, 5^f Hat.1, 3^v Hat.2.
- turá** s. f. „monogramă a unui sultan aplicată pe acte pentru a le autentifica”, 1^f Hat.1, [foaia de titlu] Hat.2.
- ubudiét** s. n. = obuduet „dare specială oferită sultanului ca omagiu”, 2^v Hat.1.
- ustá** s. m. „căpitan de ieniceri”, 9^v Hat.1, 7^v Hat.2.
- vechil** s. m. „locțiitor al unui suveran”, 5^f, 12^f, Hat.1, 3^v, Hat.2.
- vezir** s. m. = vizir, „înalt demnitar al Curții Otomane”, 5^f, 5^v, 6^f, 12^f Hat.1, 4^f, 4^v, 13^v Hat.2.
- zabít** s. m. „comandant militar; șeful poliției turcești”, 4^v, 5^f Hat.1, 1^v, 3^f, 3^v, 4^f, 5^f, 8^v Hat.2.
- zabitán** s. m. „zabit”, 5^f Hat.1.
- zahereá** s. f. 1. „provizii alimentare furnizate anual oștilor otomane din cetățile raielelor sau celor aflate în expediții militare”, 7^v Hat.1, 6^f Hat.2. 2. „, produse alimentare, constituind hrană pentru oameni și vite”, 8^f Hat.1, 9^f Hat.2.
- Zilhigé** = Zilhidje, a douăsprezecea lună a calendarului musulman, 1^v Hat.2.

BIBLIOGRAFIE

- * DGLR 2009: *Dicționarul general al literaturii române*, vol. VII (T–Z, sub verbum Văcărescu, Ienăchiță), București, Editura Univers Enciclopedic.
- ** *Documente*, 1956: *Documente privind istoria României. Introducere*, vol. I, București, Editura Academiei.
- * *Micul dicționar academic*, 2001–2003: vol I–IV, București, Editura Univers Enciclopedic.
- Bianu, Ioan și Hodoș, Nerva, 1910: *Bibliografia românească veche. 1508–1830*. Tom. II (1716–1808), București, Editura Atelierele Socec & Co.
- Bianu, Ioan și Simonescu, Dan, 1944: *Bibliografia românească veche. 1508–1830*. Tom. IV (*Adăogiri și îndreptări*). București, Editura Atelierele Socec & Co.
- Cîrstoiu, Cornel, 1982: *Poezii Văcărești. Opere*, București, Editura Minerva.
- Cornaro, Vincenzo, *Erotokritos*, <http://el.wikisource.org/wiki/%CE%95%CF%81%CF%89%CF%84%CF%8C%CE%BA%CF%81%CE%B9%CF%84%CE%BF%CF%82>, 12 octombrie 2013.
- Dima, Eugenia, 1981: *Alecu Văcărescu, traducătorul Erotocritului*, în „Limba română”, nr. 6, București.
- Nestorescu, Andrei, 1969: *Dicționarele lui Ienăchiță Văcărescu și limba română literară la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, în *Studii de limbă literară și filologie*, I, București, Editura Academiei.
- Rădulescu, Theodora, 1974: *Sfatul domnesc și alți mari dregători ai Țării Românești din secolul al XVIII-lea*, în „Revista arhivelor”, nr. 1–4, anul XLIX – vol. XXXIV.
- Simonescu, Dan, Vasilescu-Capsali, N., 1979: *Restituiri: Ienăchiță Văcărescu în „Manuscriptum”*, anul X, nr. 34.
- Suciu, Emil, 2010: *Influența turcă asupra limbii române*, II, *Dicționarul cuvintelor românești de origine turcă*, București, Editura Academiei Române
- Ștrempel, Gabriel, 1992: *Catalogul manuscriselor românești*, vol. IV, București, Editura Științifică.
- Ursu, N. A., 2002: *Un fragment de logică tradus de poetul Ienăchiță Văcărescu*, în *Contribuții la istoria culturii românești. Studii și note filologice*, Iași, Editura Cronica.

Abrevieri

- Gram. = Ienăchiță Văcărescu, *Observații sau băgări de seamă asupra regulilor și orânduieilor gramaticii rumânești*, Râmnic, 1787.
- Hat.1 = *Hatîșeriful Sultanului Hamid*, 1774, BAR CVR–386.
- Hat.2 = *Hatîșeriful Sultanului Selim*, 1791, BAR CV–545.
- Ist.1 = *Istoria preaputernicilor împărați otomani*, partea întâi, ms. 2905 BAR.
- Ist.2 = *Istoria preaputernicilor împărați otomani*, partea a doua, ms. 2906 BAR.
- Log. = Vikentios Damodos, *Prescurtare de logică după Aristotel*, Veneția, 1759, traducere de Ienăchiță Văcărescu, ms. 4768 de la BAR.
- Prav. = *Pravilniceasca condică (1780)*, ediție critică, București, Editura Academiei, 1957.

ABSTRACT

In the paper the author deals with some unclear or even unknown aspects connected with the activity of the great Romanian scholar Ienăchiță Văcărescu:

1. As a result of the linguistic and stylistic comparison between the texts known to belong to Văcărescu and the *Pravilniceasca Condică*, law code published in 1780 at the request of prince Alexandru Ipsilante, she has reached the conclusion that the text in Romanian is the work of Ienăchiță Văcărescu.

2. The same contrastive method used on the available texts, especially the translation of the *Hatîșeriful Sultanului Selim*, of 1791, allowed the author to establish, based on linguistic and textological similarities, the paternity of Ienăchiță Văcărescu on the Romanian translation of the *Hatîșeriful Sultanului Hamid*, of 1774.

3. Starting from previous researches connected to the Wallachian version of the *Erotokritos* by Vincenzo Cornaros, the author considers that the poem [*Într-un copaci zariflor*], attributed to Ienăchiță, is extracted from the translation of the *Erotokritos* by Alecu Văcărescu and therefore the verses belong to his son. The motif of the falk caught in love's chains is to be found in the Greek original and in the Moldavian version of its translation.

4. Citing a credible document, the author proves that the exact date of death of the great scholar is the 11th July 1797.

5. The annex at the end of the paper includes the edited text of the two *Hatışerifuri*, translated by Ienăchiță Văcărescu, followed by an index of less known words.

Keywords: concordances, contrastive method, paternity, biography, text editing.